

VILNIAUS UNIVERSITETAS

IEVA VASILIONYTĖ

KAIP GALIMA SU SVEIKO PROTO MORALE SUDERINAMA MORALĖS
TEORIJA

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filosofija (01 H)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2008-2014 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Nijolė Radavičienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Konsultantas:

prof. dr. Alvydas Jokubaitis (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Disertacija bus ginama Vilniaus universiteto Filosofijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas – prof. dr. Marius Povilas Šaulauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Nariai:

prof. dr. Algirdas Degutis (Mykolo Romerio universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

prof. dr. Aldis Gedutis (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

doc. dr. Arūnas Mickevičius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

prof. dr. Vytautas Radžvilas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Oponentai:

prof. dr. Albinas Plėšnys (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

prof. dr. Jūratė Rubavičienė (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Disertacija bus ginama viešame Filosofijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2014 m. birželio 30 d. 12 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2014 m. gegužės mėn. 30 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

VILNIUS UNIVERSITY

IEVA VASILIONYTĖ

THE POSSIBILITY OF A MORAL THEORY COMPATIBLE WITH
COMMON-SENSE MORALITY

Summary of Doctoral Dissertation

Humanities, Philosophy (01 H)

Vilnius, 2014

The dissertation was prepared at Vilnius University, years 2008-2014

Research supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Nijolė Radavičienė (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Consultant:

Prof. Dr. Alvydas Jokubaitis (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Dissertation is going to be defended at a public session of the Scientific Council of Philosophy, Vilnius University:

Chairman:

Prof. Dr. Marius Povilas Šaulauskas (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Members:

Prof. Dr. Algirdas Degutis (Mykolas Romeris University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Prof. Dr. Aldis Gedutis (Klaipėda University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Assoc. Prof. Dr. Arūnas Mickevičius (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Prof. Dr. Vytautas Radžvilas Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Opponents:

Prof. Dr. Albinas Plėšnys (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Prof. Dr. Jūratė Rubavičienė (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanities, Philosophy – 01 H)

The official defense of the dissertation will be held at noon on the 30th of June, 2014, at the Department of Philosophy, Vilnius University, room 201.

Address: Universiteto St 9/1, LT-01513 Vilnius, Lithuania.

The summary of doctoral dissertation was circulated on the 30th of May, 2014.

The dissertation is available at Vilnius University Library.

Problema. Metaetika neretai apibrėžiama kaip mėginimas suprasti moralinės kalbos ir praktikų prielaidas bei įsipareigojimus. Konstruojant moralės teoriją, moralės praktinis pobūdis, taigi ir pirmojo asmens bei sveiko proto perspektyvos neišvengiamumas sprendžiant bei veikiant, reikalauja savo teisių. Todėl argumentas „tai kontraintuityvu“ arba „tai prieštarauja sveiko proto moralei“ daugeliu atvejų laikomas moralės teorijai lemtingu. Tai rodo, kad šiuolaikinė metaetika kelia sau uždavinį įprasminti sveiko proto moralės prielaidas ir įsipareigojimus.

Bet kodėl sveikas protas ir sveiko proto moralė? Juk sveiką protą sudaro plačiai paplitę ikiteoriniai įsitikinimai, arba nuomonės, kurios atrodo esančios akivaizdžiai teisingos, bet kurios per amžius buvo filosofinės kritikos taikinytės – kaip prietarų sandauga. Visgi tuo pat metu daugybė filosofų – bent jau nuo Platono iki pat šių dienų – sveiką protą laikė geriausia vieta pradėti tiesos paiešką: jis pasitarnaudavo arba kaip visuma nuomonių, kurias reikia išgryninti šalinant klaidas bei nenuoseklumus, arba kaip gairės, saugančios nuo neįtikinančių filosofinių spekuliacijų klystkelių.

Viena vertus, sveiko proto moralinius įsitikinimus kvestionuoja tiek eiliniai žmonės, tiek filosofai, tad šitai yra natūrali vieta, nuo kurios prasideda reflektyvus tų įsitikinimų tikrinimas. Pagaliau, juk to metaetika ir siekia – reflektuoti moralines mąstymo ir praktikų prielaidas bei įsipareigojimus. Metodologijos atžvilgiu, tai yra tiek pat vykęs tyrimo pradžios taškas kaip bet kuris kitas, o gal net ir geresnis už kitus (platesnis komentaras pateiktas 1 priede).

Kita vertus, galime paklausti ir atvirkščiai: kokia moralės teorija gali atlaikyti išbandymą žmogiškąja patirtimi, arba sveiko proto kritiką? O atlaikyti sveiko proto kritiką svarbu, ypač moralės filosofijoje, jei manome, kad moralės teorija yra teorija apie tikrus žmones ir jiems skirta.

Yra žinoma, kad sveiko proto moralė pliuralistiška. Tačiau kad ir kokia didelė būtų įprastinių moralinių praktikų įvairovė, šių praktikų bei šiuolaikinės metaetinės diskusijos analizė atskleidžia esant dvi *pamatines* kasdienių moralinių praktikų savybes, arba dvi sveiko proto moralės prielaidas. Viena iš jų susijusi su moralinių sprendinių potencialu turėti teisingumo reikšmės, kita – su moralinių sprendinių praktiniu pobūdžiu. Kitaip tariant, mes kalbame ir veikiame taip, tarsi mūsų moraliniai sprendiniai būtų kažkuria prasme objektyviai teisingi arba klaidingi *ir tarsi tuo pat metu* jie būtinai kreiptų mūsų

veiksmus. O jei taip yra iš tiesų, kyla klausimas, kaip šie sprendiniai gali turėti tokias, atrodytų, nesuderinamas savybes.

Juk jei moralinius atsakymus teisingais daro atitikimo santykis su kokios nors rūšies objektyviais moraliniais faktais, tai reiškia, kad šie atsakymai atvaizduoja pasaulį tokį, koks jis yra. Tačiau kaip gali fakto pripažinimas, arba tai, kaip *yra*, tiesiogiai nurodyti, ką turėtume daryti, kaip *turėtų būti*. Ir atvirksčiai – atrodo, kad praktinės gairės („daryk tai“, „nedaryk ano“) negali turėti teisingumo reikšmių – bent jau negali būti teisingos ar klaidingos ta pačia prasme kaip kad faktiniai teiginiai apie pasaulį. Tai senas ir vis dar neįveiktas Davido Hume'o iššūkis, neretai vadinamas Hume'o dėsnium: nėra perėjimo nuo *yra* prie *turėtų būti*.

Populiariausi metaetikos požiūriai atsisako vienos arba kitos iš minėtų savybių: vieniems moraliniai sprendiniai aprašo moralines dalykų padėtis, kiti juos aiškina kaip imperatyvus arba išraiškas – tarkime, emocijų, (ne)pritarimo nuostatų, normų sistemų priėmimo, pritarimo planams ir panašiai. Tad kyla klausimas, ar moralės teorija, įkūnijanti *abi* pamatinės sveiko proto moralės savybes, arba pagrindines mūsų moralinių praktikų prielaidas, apskritai yra įmanoma. O jei taip, tai kaip įmanoma? Kitaip tariant, ar mūsų sveiko proto moralė – tokia, kaip ją apibrėžia jos pagrindiniai bruožai, – gali būti teisinga? Šiai problemai spręsti disertacija ir skirta.

Taigi šiame darbe „sveiko proto moralė“ nereiškia bet kurios nuomonių apie moralę sancaupos – ją apibrėžia dvi jau minėtos būtinos savybės; kitaip tariant, iš sveiko proto perspektyvos žvelgiant, sprendiniai, stokojantys šių dviejų savybių, gali būti bet kokios rūšies, tik ne moraliniai.

Disertacijos tezė ir pagrindiniai teiginiai. Teigiu, kad abi pamatinės sveiko proto moralės savybes įkūnijanti moralės teorija yra galima, tik jei ji padaro koherentiškumą savo konstituojančia vertybe ir naudoja racionalistinio internalizmo prieigą. Ši tezė grindžiama tokiais teiginiais:

- Metodologijos atžvilgiu esama dviejų moralinio realizmo (MR) atmainų, kurios siekia paaiškinti, kaip moraliniai sprendiniai gali turėti teisingumo reikšmes: tai nuo proto nepriklausoma MR atmaina (MR_{npp}) ir nuo proto priklausoma MR atmaina (MR_{pp}).

- Tik nuo proto priklausomas MR, požiūris, besiremiantis racionalistine epistemologija, pajėgus tinkamai paaiškinti, kaip moraliniai sprendiniai gali turėti teisingumo reikšmes.
- Būtent racionalistinė epistemologija leidžia į moralės teoriją inkorporuoti moralinių sprendinių praktiškumo elementą, t.y. tik racionalistinė internalizmo (požiūrio, ginančio esmingai praktinį, arba veiksmus kreipiantį, moralinių sprendinių pobūdį) interpretacija yra gyvybinga.
- Būtent racionalumo kaip *visų pirma* koherentiškumo samprata įgalina įjungti abi pamatines sveiko proto moralės savybes į adekvačią moralės teoriją.

Koherentiškumas filosofijoje paprastai suprantamas negatyviai, t.y. kaip nekoherentiškumo nebuvimas (nenuoseklumų ar kitokio įsitikinimų tarpusavio nederėjimo nebuvimas). Šiame darbe koherentiškumas suprantamas ir Harmano (2002) pasiūlyta pozityvia prasme, t.y. jo samprata disertacijoje apima ne tik loginį nederės draudimą, bet ir paramos (aiškinimo, apibendrinimo, implikavimo ar pan. ryšio) tarp sąmonės būvių reikalavimą. Be to, koherentiškumo sąvoka pozityvia jos prasme taikoma plačiau – ne tik tokioms propozicinėms nuostatom kaip įsitikinimai, bet ir santykiui tarp skirtingos rūšies propozicinių nuostatų arba asmens psichinių būvių: įsitikinimų ir troškimų arba intencijų, arba praktinių įsitikinimų.

Disertacijos tikslai ir uždaviniai. Šioje disertacijoje siekiama:

- Pirma, įvertinti sveiko proto moralės teorinių modelių įtikinamumą. Tam tikslui pateikiu keletą vertinimo kriterijų ir pritaikau juos tiriamoms teorijoms.
- Antra, siekiama išanalizuoti, kur reikalinga – rekonstruoti bei sutvirtinti daugiausia žadančią sveiko proto moralės modelio versiją – racionalistinį internalizmą. Šiam tikslui tarnauja detalus Ch. M. Korsgaard bei M. Smitho pozicijų ir jų kritikos tyrimas, taip pat mano pateikiami samprotavimai.
- Trečia, norima atskleisti būtinas sąlygas, leidžiančias sėkmingai įjungti abi pamatines sveiko proto moralės savybes į moralės teoriją. Dėl to reikės išskirti sėkmingai teorijai unikalų elementą, kurio trūktų artimiausiai jos varžovei.
- Ketvirta, siekiama iš naujo įvertinti bendriausias metaetinių diskusijų skirtis. Disertacijoje aptariamos, kvestionuojamos ir tikslinamos dominuojančios tokių skirčių

kaip realizmas/antirealizmas, kognityvizmas/nonkognityvizmas, deskripcija/preskripcija sampratos.

Disertacijos aktualumas ir temos iširtumas. Šioje disertacijoje nagrinėjami moralinių sprendinių ir motyvacijos ryšio, t.y. moralinių sprendinių savybės kreipti veiksmus, klausimai, taip pat moralinio kognityvizmo bei moralinio realizmo, t.y. moralinių sprendinių teisingumo reikšmių, klausimai, sulaukia neblėstančio akademikų dėmesio: daugybė straipsnių publikuojami tokiuose svarbiuose akademinuose žurnaluose kaip *Ethics, Journal of Moral Philosophy, Analysis, Philosophy and Phenomenological Research, Mind* ir kitur. Jau nekalbant apie gausybę per pastaruosius keturis dešimtmečius publikuotų antologijų, straipsnių rinkinių bei monografijų, kurių autoriai – tiek tarpdisciplininiai tyrėjai, tiek filosofai, įskaitant tokius pripažintus autorius kaip Simonas Blackburnas (1993, 1998, 2010), Derekas Parfitas (1984, 2011a, 2011b), Jonathanas Dancy (1993, 2000, 2004), Michaelas Smithas (1994, 2004), Christine‘a M. Korsgaard (1996, 2008, 2009), velionis seras Bernardas O. Williamsas (1981, 1985 ir kt.) ir kiti.

Pastaruoju metu populiarėjant naujai tyrimų formai, t.y. grupės tyrėjų projektinei veiklai, buvo finansuoti ir įgyvendinti keletas filosofinių projektų, e.g. projektas *Naujos temos 21-ojo amžiaus metaetikoje: vertinamoji ir normatyvinė kalba* (2012-2013) Edinburgo epistemologijos, sąmonės bei normatyvumo tyrimų centre; projektas *Moralinė motyvacija: įrodymai ir aktualumas* (2010-2012) Geteburgo universitete; keletas projektų Oslo universitete: *Veikimas ir Vertybės* arba *Asmens autonomija, priklausomybės ir psichiniai sutrikimai*, etc.

Tačiau šio tyrimo aktualumą liudija ne tik akademinio dėmesio minėtosioms temoms gausa. Klausimas, ar mūsų sveiko proto moralės – bent jau kaip ją apibrėžia jos pamatinės savybės – supratimas remiasi į tvirtus pagrindus, yra vienas iš tų, kurie visada aktualūs ir rūpi ne tik filosofams. Skirtingose gyvenimo srityse bei situacijose žmonės užduoda šiuos klausimus ir keičiasi atsakymais – tegu ir formuluojamais ne tokia sklandžia ir techniška kaip filosofų kalba. Šis tyrimas prisideda prie tos nuolatinės diskusijos ir siūlo sveiko proto moralei teorinius pamatus, t.y. pateikia tokią sveiko proto moralės sampratą, kuri yra priimtina teoriniu požiūriu.

Racionalistinis internalizmas – pozicija, analizuojama ir plėtojama šioje disertacijoje – yra gana nauja moralės teorija, kurios pagrindiniai atstovai vis dar tobulina ir tikslina savo teorijas: Christine‘a M. Korsgaard paklojo savo teorijos pamatus (1996) ir ją plėtojo (2008a, 2008d, 2008e, 2008f, 2008g, 2008h, 2009) bei kitur; Michaelas Smithas debiutavo stipriu darbu (1994) ir plėtojo bei aiškino savo požiūrį (1995, 1996, 1997, 2001, 2002a, 2002b, 2004a, 2004b, 2004b, 2007, 2009) bei kitur. Šiai pozicijai aptarti bei kritikuoti skirta tikrai daug publikacijų, iš kurių disertacijoje tepanaudojau dalį: pvz., Gert (2008), Nichols (2002), Mason (2008), Strandberg (2012b), Strandberg ir Björklund (2013), Zangwill (2008, 2012). Taigi racionalistinis internalizmas tebekuriamas ir kadangi daugybė su juo susijusių klausimų lieka neišspręsti, lieka erdvės tolesniems tyrimams bei požiūrio tobulinimui.

Kiek man žinoma, Lietuvoje plačiausią metaetikos klausimų ratą nagrinėjo profesorė Jūratė Baranova monografijoje (2004). Šioje knygoje profesorė pristato pagrindines XX-ojo amžiaus moralės teorijas ir ieško tų teorijų santykio su Immanuelio Kanto idėjomis. Tačiau nors mano ir profesorės užmojai keletu aspektų vienas kitam paralelūs, profesorė renkasi išsamiai aptarti daugybę XX-ojo amžiaus autorių ir sieti juos tiesiogiai su Kantu, o aš nagrinėju iš pagrindų tik keletą metaetinių pozicijų ir detaliai analizuoju šiuolaikinius kantiškųjų pažiūrų variantus.

Esama dar keletu lietuviškų publikacijų, vienaip ar kitaip liečiančių metaetiką, pvz., Patapo (2001), Kuzmicko (1989), Jokubaičio (2013), tačiau jos nėra tiesiogiai reikšmingos mano tyrimui. Lietuvoje šiuolaikinis racionalistinis internalizmas iki šiol nesulaukė pelnyto dėmesio.

Disertacijos reikšmė bei naujumas. Tyrimas naujas pirmiausia kaip užmojis parašyti tokios struktūros darbą, kur racionalistinio internalizmo pranašumą visų kitų metaetikos pozicijų atžvilgiu siekiama parodyti tiriant metaetinių pozicijų logines galimybes – galimus metodologinius, epistemologinius, ontologinius bei semantinius pasirinkimus.

Be to, įvedu keletą apribojimų bei naujai apibrėžiu keletą pozicijų, o tai iki šiol arba nebuvo padaryta, arba svarstymai, kad tai turėtų būti padaryta, nebuvo įgyvendinti. Pavyzdžiui, naujai apibrėžiu moralinį realizmą ir išskiriu du jo variantus, taip pat suformuluoju proporcingumo reikalavimą bei aiškiai atskiriu sąlyginio ir besąlygiško bei apriboto ir neapriboto motyvacinio internalizmo versijas. Galiausiai pateikiu keletą

originalių argumentų ir analizių racionalistiniam internalizmui sutvirtinti, pavyzdžiui, pateikiu veikimo gėrio ar blogio labai analizę moraliniam fetišizmui skirtame skyrelyje ar neapriboto motyvacinio internalizmo kritiką.

Disertacijos metodologija. Esminėmis metodologinėmis disertacijos prielaidomis laikytinos kognityvizmo ir internalizmo nuostatos, lėmusios tyrimo ribas bei struktūrą.

Pirma, kognityvizmą (požiūrį, kad moraliniai sprendiniai turi teisingumo reikšmes) laikau metaetikoje dominuojančiu semantiniu požiūriu, todėl nenagrinėju nonkognityvistinių teorijų. Šios prielaidos pagrįstumą remia apklausa, kurią atliko Bourget ir Chalmersas (2013), rezultatai, su kurių detalio analize galima susipažinti 2 priede.

Tarus, kad kognityvizmas moralinių sprendinių atžvilgiu yra itin plačiai pripažįstama nuostata bei viena iš pamatinių moralinės praktikos prielaidų, dėmesį skiriu dviem galimiems moralinių sprendinių kaip turinčių teisingumo reikšmes aiškinimams, t.y. dviejų moralinio realizmo atmainų (nuo proto nepriklausomo ir nuo proto priklausomo) analizei. Pateikusi, kokių pagrindu viena iš jų priimtina, o kita – ne, imuosi internalizmo (požiūrio, kad moraliniai sprendiniai būtinai kreipia veiksmus), susieto su kognityvizmu.

Antra, apsiribojau internalizmo tyrimu, nes eksternalizmo, susieto su kognityvizmu, poreikis remiasi MR_{npn} prielaida, t.y. įsitikinimu, jog moralinių teiginių teisingumo reikšmę lemia jų atitikimo santykis su moraliniais faktais. Vadinasi, šios moralinio realizmo versijos atmetimas leidžia atsiriboti nuo eksternalistinės pozicijos metaetikoje. Tad II dalyje eksternalistiniai argumentai aptariami tik tiek, kiek taikosi sukritikuoti racionalistinio internalizmo (RI) pagrindus, o visa kita šioje dalyje skirta RI išskaidai, rekonstrukcijai, aiškinimui ir sutvirtinimui.

I dalyje daugiausia dėmesio skiriama „negatyviai“ pozicijos, kuri galiausiai pasirodys esanti pajėgi įkūnyti abi sveiko proto moralės savybes (t.y. MR_{npp}), gynybai: parodau jos artimiausios varžovės (t.y. MR_{npn}) trūkumus. Šioje dalyje kalbu apie didžiulias metaetikos kontroversijas, todėl analizės grūdas gana stambus. II dalyje detalio išskleidžiu MR_{npp} specifinę versiją – racionalistinį internalizmą, tad analizė čia tampa detali.

Du disertacijos priedai padeda lokalizuoti tyrime aptartas teorijas ir debatus platesniame metaetikos kontekste.

Dėstymo eiga.

I disertacijos **dalyje** analizuojama moralės teorijos galimybė inkorporuoti pirmąją sveiko proto moralės prielaidą – įsitikinimą, kad moraliniai sprendiniai yra teisingi arba klaidingi, ir kaip skirtingos tokio inkorporavimo strategijos paveikia moralės teorijų galimybes įjungti ir antrąją – moralinių sprendinių praktinio pobūdžio – prielaidą.

1 skyriuje parodoma, kuriai metodologinei prieigai metaetikoje teiktina pirmenybė siekiant sukonstruoti moralės teoriją, suderinamą su sveiko proto morale. Kadangi teigiu, jog tokia teorija turi įkūnyti koherentiškumo vertybę, metodologiniame lygmenyje tai reiškia, kad žmonių moralinės žinios turi derėti su jų moralinėmis praktikomis, t.y. tikrasis moralės veikimo būdas neturi skirtis nuo to, kaip mes manome ją veikiant. Vertinant galimas metodologines prieigas, pademonstruojama, kad tik moralinis realizmas, požiūris, jog moraliniai teiginiai iš principo turi teisingumo reikšmę ir mes tam tikromis sąlygomis galime ją žinoti, gali pasiūlyti skaidrią teoriją. Moralinis realizmas siekia pateikti tokią teoriją, pagal kurią moralinių reikalavimų prigimtis turi būti skaidri tiems, kurie jai privalo paklusti. Taip šis požiūris išsaugotų moralinių veikėjų vientisumą bei autonomiškumą.

Tuomsyk skepticizmas pastato žmogų į keistą padėtį, ar sukelia keistą samonės būseną: žmogus turi veikti pagal žinias, kurios, jo paties požiūriu, gali būti ar net yra klaidingos. Aš tai vadinu „šizofrenija“ pagal šio žodžio etimologiją – „suskilusi sąmonė“ ar „padalytas protas“: žmogus tiki vienu dalyku, bet elgiasi kitaip nei tiki, ir, kas svarbiausia, pats tai suvokia. Labai tikėtina, kad tokį trūkį sukuria ir teorijos, paremtos vadinamąja metodistine prieiga (jai būdinga pirmiausia išspręsti epistemologijos klausimus ir leisti epistemologijai apibrėžti ontologiją, o ne atvirkščiai; tai realizmas pradeda nuo ontologijos), nes tokios teorijos turi savybę pateikti itin ribotą ir daugybe atžvilgių kontraintuityvią tikrovės sampratą, kuri nederą su kai kuriais fundamentaliais tikrovės suvokimo aspektais. Teorijos, atskiriančios teorinę tiesą nuo praktikos tiesos, t.y. pagrįstos metodizmu ar skepticizmu, kelia grėsmę veikėjų efektyvumui ir net autonomijai bei paverčia etiką politinės darbotvarkės (kaip būtų geriausia, kad žmonės elgtųsi) arba mokslo objektu.

Pagrindus, kad moralinio realizmo (MR) metodologija yra tinkamiausia mūsų tikslams, I dalyje analizuojamos dvi MR versijos, viena kurių gina požiūrį, kad moralinių sprendinių teisingumo sąlygos yra nepriklausomos nuo proto, kita – kad kaip sykis jos

yra nuo proto priklausomos. Aš jas vadinsiu, atitinkamai, *nuo proto nepriklausomo moralinio realizmo* (MR_{npn}) bei *nuo proto priklausomo moralinio realizmo* atmainomis (MR_{npp}).

Taip pat pirmame skyriuje pateikiami kriterijai adekvačiai metaetinei, arba moralės, teorijai: adekvati metaetinė teorija turi apimti abi fundamentaliąsias prielaidas – kognityvistinę ir internalistinę – arba, kitaip tariant, gebėti išsaugoti moralės normatyvumą, arba autoritetingumą, arba, dar kitaip pasakius, tiek paaiškinti, tiek pagrįsti moralinius teiginius. Ta pati teorija arba tenkina visus tris suformuluotus kriterijus, arba visų jų netenkina.

2 skyriuje analizuojami abu MR variantai, atskleidžiamas daugialypis MR_{npn} versijos ydingumas bei MR_{npp} pranašumai. **2.1. poskyryje** parodoma, kad MR_{npn} siūloma moralės objektyvumo samprata atveria neįveikiamą plyšį tarp žmogiškųjų interesų ir to, kas yra (moraliai ar kitaip) gera. Šis MR variantas objektyvumą suvokia natūralistiškai ir kildina iš korespondentinio ryšio tarp moralinių teiginių ir moralinių objektų, o tai reiškia, kad moraliniai sprendiniai laikomi natūraliųjų objektų ar savybių aprašymais. Tačiau jei moralinis žinojimas yra toks pat objektyvus kaip žinojimas apie natūralųjį pasaulį, jis negali tiesiogiai nurodyti privalomo ar leistino elgesio: faktai apie tai, koks yra natūralusis pasaulis, tarkim, kad Everestas yra 8,848 metrų aukščio, gali būti pritaikyti praktikoje, tačiau jie nėra esmingai praktinio, t.y. veiksmą kreipiančio, pobūdžio. Taigi ši MR atmaina negali atsakyti į normatyvinį klausimą „kodėl reikia būti moraliam?“.

Vadinasi, jei elgtis moraliai motyvuoja ne žinojimas apie tai, kas yra gera, kurį įkūnija įsitikinimai, tai, pagal plačiai priimtą veiksmo, kaip susidedančio iš įsitikinimo bei troškimo poros, modelį, motyvuoti turi troškimas – nemoralinis arba moralinis. Tad moralės autoritetas tampa sąlygiškas:

1) arba jis priklauso nuo nemoralinių asmens interesų. Tokiu atveju moralė pati autoriteto neturi, o MR_{npn} negali paaiškinti patikimo ryšio tarp moralinių sprendinių ir motyvacijos veikti atitinkamai: kodėl stiprios valios asmeniui moralinį sprendinį pakeitus kitu, įvyksta ir atitinkamas motyvacijos pokytis;

2) arba jis priklauso nuo kiekvieno asmens moralinių dispozicijų ar troškimų. Tuomet moraliniai veikėjai paverčiami moraliniais fetišistais, kuriems terūpi teisuoliškai elgtis: kas bepasirodytų esant teisinga, to ir siekti, o ne tiesiogiai siekti tų, kurie moraliniams

veikėjams rūpi, gerovės ir panašių dalykų. Pagal tokį požiūrį, moraliniai veikėjai nesiskiria ir nuo psichopatų, kurie nemato, kad paklusti moralinėms ir bet kurios kitos rūšies normoms esama skirtingo pagrindo (*reason*). Psichopatomams atrodo, kad dera susilaikyti nuo kokio nors moraliai blogo veiksmo ne dėl to, kad nuo jo kas nors kitas nukentėtų, bet dėl to, kad „taip nesielgiama“ – lygiai tokiu pat pagrindu, dėl kurio dera susilaikyti, pavyzdžiui, nuo valgyimo rankomis.

Daroma išvada, kad, pirma, MR_{npp} moralinę sferą atskiria nuo tiesioginio žmonių rūpesčio srities, ir, antra, kad jo siūlomas psichologinis moralinių veikėjų portretas yra nepriimtinas. Taigi ši pozicija, negebėdama išsaugoti moralės autoritetingumo, netenkina pirmame skyriuje išdėstytų kriterijų.

Žinoma, galima manyti, kad pateiktieji kriterijai nėra universaliai pritaikomi arba kad bent jau normatyvinio klausimo formuluotė yra šališka. Tad atsižvelgiant į MR_{npp} teoretikų nuostatą, kad normatyvinio klausimo supratimas (arba vienas iš minėtų kriterijų) priklauso nuo metafizinių pažiūrų, taigi kad, šios MR atmainos požiūriu, moralės normatyvumo pagrindai yra metafiziniai, **2.2.-2.4** poskyriuose kritiškai analizuojamas šios atmainos pačių metafizinių prielaidų įtikinamumas.

Vis dėlto pastarųjų analizė **2.2. poskyryje** parodo, kad moralinė ontologija negali pagrįsti normatyvumo dėl keleto priežasčių. MR_{npp} moralinė ontologija tėra tikėjimo dalykas, t.y. nepateikiama jokia įtikinama epistemologija, kuri vestų prie tokios moralinės ontologijos. MR_{npp} moralinių esinių (arba savybių, arba pagrindų veikti) egzistavimą laiko akivaizdžiu – tai kertinis šios moralės teorijos pamatų akmuo. Taigi MR_{npp} , laikydamas save vienintele alternatyva skepticizmui, mano, kad moralinei tikrovei išsaugoti užtenka įveikti moralinį skepticizmą. Tačiau, kaip buvo parodyta jau šio tyrimo pradžioje, tokia dichotomija yra klaidinga, nes esama ir kito MR varianto. Dar svarbiau, kad teoriniai moralinės srities tyrinėjimai, įskaitant normatyvinį klausimą, paprastai kyla, kai tikėjimas moralės tikrumu (arba objektyvumu, arba kategoriniu jos reikalavimų pobūdžiu) susvyruoja.

Be to, trūkstant pozityvios epistemologijos, kuri teiktų mums prieigą prie nuo proto nepriklausomos moralinės tikrovės, ši MR atmaina neturi pakankamo pagrindo teigti, jog mūsų palaikomos moralinės normos ar mūsų konkrečiais atvejais pripažįstami moraliniai veiksmo pagrindai (*moral reasons*) patikimai atspindi tą nuo proto nepriklausomą moralinę sritį. Kaip įrodinėjo Sharon Street, tokių moralinių realistų situacija nėra kiek

nesiskiria nuo episteminės situacijos žmogaus, kuris, remdamasis vien faktu, kad nusipirko loterijos bilietą, tvirtina ją (sąžiningai) laimėjęs. MR_{npn} negali paaiškinti, kodėl teisingi normatyviniai sprendiniai sutampa su sprendiniais, kelią prie kurių galima paaiškinti priežastiniu būdu: geriausias atsakymas, kurį jis gali mums pateikti, tai mostas link „moralinio jautrumo“, kuriuo neva apdovanota „mūsiškių“ moralinė bendrija.

Dar daugiau, **2.3. poskyryje** parodoma, kad moralinė ontologija apskritai nebūtina įtikinamam moralinio sprendinio, kaip turinčio teisingumo reikšmę, paaiškinimui. Moralinių normų realumo idėja nereikalauja postuluoti moralinių esinių; moralės objektyvumo idėja, kuri būdinga įprastinei moralės kalbai, nepresuponuoja nei moralinės ontologijos reikalingumo, nei juo labiau kokios nors konkrečios jos sampratos. Galima pasakyti net dar daugiau: pasak Richardo M. Hare'o (1985), moralinių klausimų formulavimas metafizikos terminais veikia kelia sumaištį, nes žodis „egzistuoti“ yra nevienaprasmiškas – galima kalbėti apie skirtingas jo reikšmes arba apie skirtingus egzistencijos tipus ar lygmenis, tad tokiais terminais formuluojama realizmo/antirealizmo skirtis tampa beverte.

2.4. poskyryje atskleidžiama, kad MR_{npn} negali pateikti nei pozityvios moralinės ontologijos, nei epistemologijos sampratų, o jo siūlomos analogijos, turinčios nurodyti, kokia kryptimi tokių teorijų ieškoti, tesukelia klaidinantį įspūdį, kad tokias teorijas bus galima kada nors pateikti.

Kalbant tiksliau, MR_{npn} kliaujasi empiristine epistemologija, bet negali nurodyti tikslaus mechanizmo, kaip moralinis žinojimas įgyjamas empiriškai. Vietoje to jis įtaigauja, kad tarp natūraliojo pasaulio percepcijos ir prieigos prie moralinės srities esama analogijos. Tačiau daugybės pavyzdžių analizė rodo, kad pasyvios percepcijos bei *a posteriori* žinojimo terminija moralės sferoje nepriimtina, net jei ji puikiai tinka kalbant apie spalvų ir panašių nemoralinių savybių pažinimą.

MR_{npn} nepasiūlo ir pozityvios moralinės ontologijos sampratos, bet kliaujasi moralinio ir natūraliojo pasaulio analogija. Jis įtikinėja, kad moralinės sąvokos funkcionuoja analogiškai vadinamąsiais antrines savybes, pvz., spalvas, ir natūraliųjų rūšis, pvz., vandenį, žyminčioms sąvokoms. Tačiau šios analogijos yra netinkamos: semantinės teorijos, taikomos pastarosioms, vėlgi netinka moralės terminams. Moralinės Žemės dvynės mintinis eksperimentas bei kanibalų salos pavyzdys parodo, kad jei „geras“ ir „teisingas“ funkcionuotų taip pat kaip, tarkime, sąvoka „vanduo“, moralė būtų pasmerkta

reliatyvizmui: „geras“ ir kitos moralinės sąvokos skirtingoms bendruomenėms tebūtų homografai. Taigi tarp Moralinės Žemės gyventojų ir Moralinės Žemės dvynės gyventojų, beaiškinančių vienas kitam, kas yra gera, nebūtų jokio tikro nesutarimo dėl „gero“ reikšmės, nes pokalbis apie „gero“ reikšmę neturėtų bendro diskusijų objekto – tiesiog skirtųsi ekstensijomis pagrįstos homografų reikšmės.

Atitinkamai, jei „geras“ funkcionuotų kaip „raudonas“, taip pat nebūtų dėl ko ginčytis: tokiu atveju tereikėtų nustatyti, kas vartoja žodį „geras“ netinkamai (žinoma, ne racionaliai sveriant nesutariančių pusių argumentus) arba kieno moralinė percepcija veikia ne taip, kaip turėtų. Pagal tokią moralės teoriją, klystama dėl lingvistinės kompetencijos ar psichofiziologinės konstitucijos trūkumų, o ne dėl trūkumų samprotavimuose.

Tad vėlgi MR_{npp} moralės autoritetumas, arba normatyvumas, išlieka rimta problema, nes moralinė ontologija nepajėgi jo pagrįsti.

Kaip matyti **2.5. poskyryje**, MR_{npp} negali paaiškinti moralinių sprendinių praktiškumo net ir pritaikius dar kitos rūšies kriterijų: jo semantinė normatyvinių sąvokų teorija neišlaiko išbandymo atvirojo klausimo argumentu (AKA), suprantamu kaip normatyvumo testas deskriptyvistinėms teorijoms. MR_{npp} nepajėgia inkorporuoti vertinamųjų sąvokų, kurios suvokiamos kaip deskripcijos, rekomendacinio pobūdžio: šis MR iš beasmenės perspektyvos sutapatina gerumą su kokia nors natūraliąja savybe, o klausimas iš pirmojo asmens perspektyvos, ar tam tikra natūraliojo pasaulio savybė yra gera, ar ją verta rinktis, lieka neatsakytas.

Tad I dalies pabaigoje vėl sugrįžtama prie normatyvumo klausimo (paliesto 2.1. poskyryje) ir tai tampa jungtimi tarp dviejų disertacijos dalių: vienos moralinio realizmo atmainos nesėkmių aptarimas baigiamas pažadu, kad kita jo atmaina sugebės susidoroti su normatyvumo iššūkiu, ir tas pažadas tesimas kitoje dalyje.

Tačiau I dalies **2 skyrius** parodo ir tai, kad MR_{npp} negeba pateikti įtikinamo paaiškinimo, kaip moraliniai sprendiniai gali turėti teisingumo reikšmes, o ne tik tai, kad MR_{npp} siūlomas aiškinimas užkerta kelią moralinių sprendinių praktiniam pobūdžiui inkorporuoti. Tad ši MR atmaina tikrai nėra ta moralės teorija, kuri būtų suderinama su sveiko proto morale. Antrame skyriuje kritiškai analizuojant MR_{npp} , kartu atskleidžiama, kad MR_{npp} versijai visi šie trūkumai nebūdingi: pastaroji sugeba harmonizuoti mūsų sveiko proto prielaidą apie praktinį moralinių sprendinių pobūdį su savąja moralinės

tikrovės samprata. MR_{npp} atskiria etiką nuo ontologijos, nes jo alternatyva moralinei ontologijai – ideali žmogiškoji psichologija, t.y. tokia žmogiškosios sąmonės būseną, kuriai nebūdingi kasdienių episteminių situacijų netobulumai ir kuri hipotetiškai yra pasiekiamą žmonėms, kurie jos siekia uoliai. Būtent tokia moralinės tikrovės, išaknytos žmogaus prote, samprata atveda prie įtikinamo aiškinimo bei pagrįstų atsakymų į tuos klausimus, kurie liko neįveikiami MR_{npp} .

Pirma, kadangi moralinės tiesos yra priklausomos nuo proto, ši MR atmaina gali lengvai paaiškinti, kodėl teisingi normatyviniai sprendiniai ir tie normatyviniai sprendiniai, kelią prie kurių galima paaiškinti priežastiniu būdu, sutampa: tarp jų esama priklausomybės ryšio. Jei būtume kitokios būtybės (ypač, jei turėtume kitokias smegenis), veikiausiai mums kiltų ir kitokios praktinės problemos ir mes kitaip jas spręstume, nes tiek problemos (iš principo), tiek jų sprendimai, pagal MR_{npp} , kyla dėl tam tikros – reflektyvios – žmogaus sąmonės struktūros.

Antra, abi MR atmainos pripažįsta, kad moralinės savybės pareina (*supervene*) nuo natūraliųjų savybių, tačiau nuo proto nepriklausomoji versija negali šio ryšio paaiškinti. Tačiau MR_{npp} versija pareities ryšiu nemaskuoja jokio nepaaiškinamo mechanizmo: moralinės savybės instancijuojamos, kai mes normatyviai apribotu žvilgsniu žvelgiame į natūralųjį pasaulį, ir ta pati norma, mums susidūrus su tomis pačiomis natūraliosiomis savybėmis, įgalina tų pačių moralinių savybių instanciaciją skirtingu laiku, bet reikšmingais aspektais vienodomis aplinkybėmis. Be to, priešingai nei nuo proto nepriklausoma atmaina, nuo proto priklausomas MR gali paaiškinti, kodėl natūraliosios savybės moralinių savybių negeneruoja iš esmės: moralines savybes gimdo moralinės normos, o ne kažin kokios natūraliųjų esinių esminės savybės.

Trečia, net jei MR_{npp} pasitelkia moralės analogiją su matematika tam, kad įtvirtintų „objektyvumo be objektų“ sampratos galimybę, ši analogija nepakeičia paaiškinimo, kaip moraliniai sprendiniai gali turėti teisingumo reikšmes ir kaip mes konkrečiais atvejais žinome, ar jie teisingi, ar klaidingi. Šios MR atmainos objektyvumo samprata apibrėžiama (sprendžiančiųjų) visiško racionalumo sąlygomis (jos plačiau aptariamos II dalies 3.2. poskyryje).

Ketvirta, tai, kad ideali žmogiškoji psichologija netapatinama su realia epistemine bei kognityvine konkrečia žmogaus situacija, išsaugo žmonių galimybę klysti, nežinoti, kas moraliai gera ar teisinga, arba ir žinant – nesugebėti to siekti; be to, tokio atstumo reikia

normatyvumui atsirasti: realiam žmogui reikia autoritetingų veikimo direktyvų, kurias gali pateikti savojo „aš“ idealas.

Penkta, MR_{npp} įtikinamai vaizduoja moraliai gerų žmonių psichologiją: geri žmonės veikia tų, kurie jiems tiesiogiai rūpi, labai – vardan to, kas konstituoja moralinį gerumą, o ne paties moralinio gerumo vardan. Pastarasis nėra savaiminis tikslas, o veikiau įvertinimas ryšio tarp trokštamų tikslų ir instrumentinių įsitikinimų (t.y. veiksmo sudedamųjų dalių) – moralinių normų atžvilgiu.

Kadangi I dalyje parodyta, jog nuo proto priklausomas MR yra ta moralinio realizmo atmaina, kuri geba paaiškinti, kaip moraliniai sprendiniai gali turėti teisingumo reikšmes, ir kuri teikia vilčių kaip pajėgi inkorporuoti tų sprendinių praktiškumo elementą, tai II dalis skirta detaliai MR_{npp} išsklaidai bei tyrimui, kaip jis paaiškina ir pagrindžia moralinių sprendinių praktiškumą. Kitaip tariant, **II** disertacijos **dalyje** analizuojama moralės teorijos galimybė inkorporuoti antrąją sveiko proto moralės prielaidą – įsitikinimą, kad moraliniai sprendiniai būtinai kreipia mūsų veiksmus, tačiau joje nagrinėjama tik MR_{npp} , nes MR_{npp} jau ankstesniojoje dalyje pasirodė negebanti su šia užduotimi susidoroti.

II dalies 1 skyriuje pristatoma bendriausia motyvacinio internalizmo samprata. Motyvacinis internalizmas (MI) bendriausia forma yra požiūris, kad tarp moralinių (ir plačiau – praktinių) sprendinių bei motyvacijos atitinkamai veikti esama būtino ryšio. Filosofai, aptariantys daugybę MI atmainų, jas įvardija gana įvairiai ir net dažniausiai pasitaikantys „silpnąjo MI“ bei „stipriojo MI“ terminai skirtingų autorių priskiriami MI versijoms skirtingais pagrindais, taigi šie apibūdinimai yra pernelyg neapibrėžti ir kaskart reikalaujantys nuorodų į konkrečius autorius. Tad kai prireikia kalbėti apie MI atmainas, verčiau renkuosi vartoti „besąlygiško/sąlyginio MI“ skirtį. Pastarieji terminai nurodo būtinojo ryšio tarp moralinio (arba kitos rūšies praktinio) sprendinio ir atitinkamos motyvacijos pobūdį: ar būtino ryšio esama bet kokiomis sąlygomis, *simpliciter*, ar tik galiojant tam tikrai sąlygai.

MI tezė internalizmo/eksternalizmo debatuose pirmiausiai suprantama kaip *a priori* tezė, būtinas moralinių sprendinių ir motyvacijos ryšys – kaip konceptualiai būtinas. Be to, pateiktuose MI apibrėžimuose paprastai nurodoma, kad moraliniai sprendiniai turintys motyvuoti *bent tam tikru mastu, bent kažkiek*. Tačiau tokią formuluotę galima perskaityti dvejopai:

1) moralinė motyvacija neprivalo būti stipresnė nei kitų rūšių motyvacija, reikantiška konkrečiam veikėjui priimant praktinį sprendimą;

2) moralinės motyvacijos stiprumas neprivalo būti proporcingas atitinkamo moralinio sprendinio stiprumui (moralinis sprendinys, pavyzdžiui, gali būti suvokiamas kaip išreiškiantis įsitikinimą, kad esama normatyvinio pagrindo kažką atlikti, ar pan.).

Diskusijų analizė parodė, kad nemažai teoretikų minėtą išraišką supranta abiem būdais išsyk, tačiau aš pateikiu argumentus prieš išraiškos vartojimą antrąja reikšme. Be tolesnių motyvacijos stiprumo apribojimų (jei MI reikalauja, kad veikėjai būtų bent minimaliai motyvuoti – nepriklausomai nuo moralinio sprendinio stiprumo) MI tezė (tiek besąlygiško, tiek sąlyginio MI) yra menkavertė. Tad neapribotas MI netinkamas bent dviem pagrindais:

1) Mėgindami įrodyti MI klaidingumą, motyvaciniai eksternalistai pernelyg supaprastina žmonių psichikos veikimą ir pateikia klaidingą jo fenomenologiją, kitaip tariant, šis perskaitymas implikuoja pernelyg supaprastintą žmonių psichologijos sampratą. Taip nutinka dėl to, kad neapribotam MI grėsmę kelia tik atvejai (ar jų galimybė), kai žmonės, kurie nuoširdžiai priima moralinį sprendimą, *motyvacijos stokoja visiškai*. O juk paprastai kuo nors tikima tam tikru laipsniu, įvairių dalykų trokštama skirtingai stipriai, tačiau eksternalistų pateikiami pavyzdžiai kliaujasi *vien* nulinės moralinės motyvacijos atvejais. Kaip teigia Nickas Zangwillas (2008), tokie supaprastinimai kenkia visai diskusijai, ne vienai kuriai pusei.

2) Internalistinės teorijos, kurios remiasi tokiu skaitymu, neturi jokios aiškinamosios galios (pvz., paprastai jos pretenduoja paaiškinti, kodėl sprendinio veikti tam tikru būdu pokytį seka atitinkamas motyvacijos pokytis). Taip yra dėl to, kad internalizmo reikalavimai tampa itin žemi (moraliniai sprendiniai turi sukelti bent kokią, kad ir visai menko stiprumo motyvaciją), o motyvacijos, kylančios iš sprendinio, stiprumas yra atsitiktinis, tad internalistas negali paaiškinti, kodėl asmuo, kurio vienas sprendinys stipresnis nei kitas, visgi motyvuotas veikti kitaip nei pagal stipriausią normatyvinį sprendinį, t.y. kodėl galutinė motyvacija veiksmui neatitinka labiausiai palaikomo sprendimo veikti – tokio sprendimo, kuriam yra daugiausia pagrindo. Išėina taip, kad nors ryšys tarp *pro tanto* sprendinių ir atitinkamos motyvacijos yra būtinas, kitame lygmenyje – *visa apsvarsčius (all things considered)* – jis atrodo esantis visiškai

atsitiktinis, ar bent jau nenuspėjamas, tad įspūdis toks, kad internalizmas galioja viename lygmenyje, bet ne kitame.

Taigi pasiūlau MI tezei proporcingumo reikalavimą, kuris skirtas minėtiems trūkumams ištaisyti:

Vertinamojo praktinio sprendinio stiprumas privalo būti proporcingas motyvacijos veikti atitinkamai stiprumui.

2 skyriuje aptariamas sąlyginio MI reikalingumas bei atmainos. „Abejingumo argumentu“ (*the indifference argument*) eksternalistai apeliuoja į abejingumo moraliniams sprendiniams galimybę ir net egzistavimą. Šį argumentą naudojo daugybė motyvacinių eksternalistų, o Zangwillas (2008) pasiūlė dar stipresnę jo versiją, kuri remiasi gana žemiškais, kasdieniais abejingumo pavyzdžiais, o ne itin kontroversiškais (tarkim, amoralisto) atvejais. Tai yra tokie pavyzdžiai, kai žmonėms mažiau rūpi veikti tam tikru būdu nei rūpėjo anksčiau arba kai vieniems žmonėms veikti tam tikru būdu rūpi labiau nei kitiems žmonėms. Internalistui reikia paaiškinti tokias troškimo stiprumo variacijas (moralinio/praktinio) įsitikinimo stiprumui esant pastoviam. Tai yra problema net ir apribotam MI.

Besąlygiškas MI (tiek apribota, tiek neapribota jo atmaina) kontrapavyzdžius tegali neigti: tvirtinti, kad tokie atvejai neįmanomi arba kad žmonės iš tokių pavyzdžių stokojantys kalbinės kompetencijos. Tačiau kitas, efektyvesnis, būdas susidoroti su šiais pavyzdžiais – tai įterpti į besąlygiško internalizmo teiginį išlygą, kuri vienaip ar kitaip paaiškintų minėtuosius atvejus, t.y. pasiūlyti *sąlyginio* MI versiją, teigiančią, kad konceptualiai būtinas ryšys tarp moralinio (ar plačiau – praktinio) sprendinio ir atitinkamos motyvacijos esti galiojant tam tikrai sąlygai.

Daugiausiai žadanti sąlyginio MI versija formuluojama veikėjo racionalumo terminais: jei asmuo sprendžia, kad teisinga jam atlikti veiksmą ϕ , tai jis ir motyvuojamas atlikti ϕ arba yra praktiškai iracionalus. Šis požiūris vadinamas racionalistiniu internalizmu (RI), o loginė RI samprotavimo rekonstrukcija darbe pasiskolinama iš Cajaus Strandbergo (2012b):

(1) *Racionalizmas*: Konceptualiai būtina, kad, bet kuriam veiksmui ϕ ir bet kuriam asmeniui S, jei S sprendžia, kad moraliai teisinga jam atlikti veiksmą ϕ , tai S sprendžia turintis normatyvinį pagrindą veiksmui ϕ .

(2) *Normatyvinis internalizmas*: Konceptualiai būtina, kad, bet kuriam veiksmui ϕ ir bet kuriam racionaliam asmeniui S, jei S sprendžia turintis normatyvinį pagrindą veiksmui ϕ , tai S yra motyvuojamas atlikti veiksmą ϕ .

(3) *Racionalistinis internalizmas*: Konceptualiai būtina, kad, bet kuriam veiksmui ϕ ir bet kuriam racionaliam asmeniui S, jei S sprendžia, kad moraliai teisinga jam atlikti veiksmą ϕ , tai S yra motyvuojamas atlikti veiksmą ϕ .

Pastebiu, kad pirmoje ir antroje samprotavimo prielaidose vartojama dviprasmiška sąvoka: „normatyvinis pagrindas“ (*normative reason*) gali būti skaitomas tiek *pro tanto* normatyvinio pagrindo, tiek *visa apsvarsčius* normatyvinio pagrindo prasme. Dėl šios galimybės galimos dvi RI atmainos, kurioms gali būti pateikiama skirtinga kritika.

Teiginys (2) kritikuojamas dviem būdais. Viena iš kritikos strategijų kartojasi daugelio internalizmo priešininkų darbuose: racionalumo sąvoka negalinti užtikrinti būtinojo ryšio tarp kiekvieno normatyvinio pagrindo, kurį veikėjas turi (mano turįs), ir motyvacijos elgtis atitinkamai. Kitą kritikos strategiją propaguoja tik keletas teoretikų, kurie gina skirtį tarp *racionaliai leistina* ir *racionaliai privaloma*.

Dar kitos rūšies kritika nukreipta į (1) teiginio *visa apsvarsčius* versiją, kuri moraliniams pagrindams suteikia būtinai svaresnių nei kito tipo pagrindai statusą. Esama ir kritikos, pasikartojančios keletose darbuose, kuri grasina (3) teiginiui, t.y. pačiai RI tezei. Teigiama, kad racionalumo sąlyga nepakankama – ji neužkerta kelio kai kuriems iš kontrapavyzdžių.

3 skyriuje imamasi įvertinti suminėtąją kritiką, o ši užduotis verčia analizuoti centrinę RI sąvoką – racionalumą bei susijusius konceptus, pvz., „pagrindų“. **3.1. poskyryje** teigiu, kad kritika, jog racionalumas negalintis užtikrinti būtinojo ryšio tarp moralinių sprendinių ir atitinkamos motyvacijos, remiasi klaidinga prielaida. Kritikai kliaujasi kitokia racionalumo samprata nei RI palaikomoji: kad ir kokią racionalumo sampratą skirtingi kritikai beremtų, jos šerdimi laikomas normalus psichinis funkcionavimas. Atitinkamai, iracionalumas tokiems kritikams būtinai reiškia nenormalų arba sutrikusį psichinį funkcionavimą.

Tačiau aš įrodau, kad RI racionalumas yra ir turėtų būti tapatinamas *visų pirma* su psichologiniu koherentiškumu. Atitinkamai, visi racionalumo reikalavimai gali būti galiausiai suvesti į koherentiškumo reikalavimus, o *visiško racionalumo* samprata praktiniame kontekste iš esmės nurodo į visa persmelkiantį koherentiškumo reikalavimą

– tarp visų konkrečiam praktiniam sprendimui reikšmingų psichinių būvių. Tad laikyti iracionaliais priklausomybių turinčius žmones, abejinguosius ar tuos, kuriems negalima diagnozuoti jokių psichinių sutrikimų, – nieko ginčytina: tie, kurie laužo racionalumo reikalavimus, yra tiesiog nekoherentiški (ir visai nebūtinai prastai psichiškai funkcionuojantys, nenormalūs). Beje, tokia (i)racionalumo samprata – kaip patvirtina kasdienių sąvokų, žyminių (i)racionalumą, analizė – išaknyta ir mūsų įprastinėje kalboje.

3.2. poskyryje atsakoma į *visiško racionalumo (full rationality)* sampratos, kurią savo darbuose pateikė Smithas, kritiką. Strandbergas (2012b) pristato atvejį, kurio veikėjas, jo manymu, kompetentingų kalbos vartotojų būtų vertinamas kaip *visiškai racionalus* – nepaisant to, kad tas veikėjas lieka nemotyvuotas pagal vieną iš dviejų savo paties atliktų normatyvinių sprendinių. Ši kritika grindžiama prielaida, kad mes laikome žmones visiškai racionaliais remdamiesi savo kalbinėmis intuicijomis. Vis dėlto parodau, kad tokia kritika tikslo nepasiekia, nes Smitho (1994) „visiškas racionalumas“ nėra ir neturi būti suprantamas kaip intuityviai pritaikoma sąvoka: tai yra suminė sąvoka, nurodanti trijų sąlygų atitikimą:

1. veikėjas privalo neturėti klaidingų įsitikinimų;
2. veikėjas privalo turėti visus sprendimui atlikti reikšmingus įsitikinimus;
3. veikėjas privalo sprendimą svarstyti teisingu būdu.

Teisingas svarstymas susideda iš procedūros, labai panašios į Johno Rawlso „reflektyviosios pusiausvyros“ siekimą: tai yra pastanga sistemiškai pagrįsti savo troškimus (ne įsitikinimus, kaip kad Rawlso atveju). Tai reiškia, kad visiškas racionalumas apibrėžiamas dviem idealiomis episteminėmis sąlygomis bei koherentiškumo reikalavimu. Taigi, ar žmogus visiškai racionalus, sprendžiama ne intuityviai.

Pastebima, kad galime kalbėti apie skirtingus „racionalumus“, arba apie koherentiškumo reikalavimus tarp skirtingos rūšies psichinių būvių ar tarp jų aibių (arba tarp būvių ir aibių). Iš čia – iš pirmo žvilgsnio skirtingos „(i)racionalumo“ reikšmės. Vienas gali laikyti kokį nors asmenį racionaliu, o kitas laikyti tą patį asmenį iracionaliu – bet skirtingais aspektais: tarkime, laikyti racionaliu kaip tą, kurio priemonės atitinka tikslus, su jais dera (*cohere*), vs. laikyti iracionaliu, kaip tokį, kurio siekiami tikslai nėra nedera (koherentiškumo nebuvimo prasme) su tikslais, kurių pats veikėjas pripažįsta

privalęs siekti. Tačiau visiškai racionalus yra tik tas, kuris patenkina visus koherentiškumo reikalavimus (kokie tik gali būti keliami sprendimui), taigi kuris yra atsparus bet kokiai tolesnei racionaliai kritikai (konkretaus veiksmo atžvilgiu).

3.3. poskyris išsklaido dar vieną kritikų puolimą: kodėl nebūdamas motyvuotas atlikti to, kas racionaliai yra tik *leistina*, būtinai tampa iracionalus? Tam, kad būtų atsakyta į šį klausimą, disertacijoje analizuojamos dvi galimos racionalumo sampratų rūšys: formalioji (kaip Smitho) ir substanyvi (tokia kaip Joshua Gerto), bei jų implikacijos skirties leistina/privalu supratimui. Substanyvios racionalumo sampratos specifikuoja racionalių pasirinkimų turinį, o formaliosios sampratos aprašo racionalaus sprendimo rinkimosi procedūrą. Tad Smitho, kaip formaliosios sampratos atstovo, požiūriu, racionalumo reikalavimas galioja pagrindams bei motyvacijai, tačiau ne veiksnių *vertybių turiniui* ir ne preferencijų hierarchijai, taigi racionalumo atžvilgiu kiekvienas pagrįstas pasirinkimas yra *leidžiamas*. Tačiau motyvacija, kaip atsakas į normatyvinio pagrindo turėjimą, yra visuomet racionaliai *privaloma* – ji neseka paskui *veiksmo leistinumą* (kaip kad substanyviose racionalumo teorijose).

Tad kadangi racionalumas *reikalauja motyvacijos*, kuri turiniu bei stiprumu atitiktų atitinkamą normatyvinį pagrindą, tačiau *leidžia veiksmą*, tai nebūti motyvuotam bent tam tikru laipsniu (t.y. neturėti atitinkamo stiprumo troškimo) veikti taip, kaip (tik) leistina veikti, visgi reiškia būti iracionaliam.

Šio požiūrio logika tokia: gali būti, kad mes klystame sprenddami, jog kažkas leistina arba privaloma, tačiau visada privaloma, kad būtume motyvuojami pagal savo to meto normatyvinius sprendimus. Šis reikalavimas išsaugo internalizmą, bet neleidžia *a priori* nustatyti ir primesti kitiems iš kažin kokio neva objektyvaus požiūrio taško jokių vertybių, kurioms racionaliai esą turėtų būti teikiama pirmenybė.

Poskyryje 3.4. išskleidžiamas internalistinis veiksmo pagrindų modelis, aptariamasis pagrindų vaidmuo veiksmo aiškinime ir jų ryšys su racionalumu. Motyvacinio internalizmo/eksternalizmo diskusija *pirmiausiai* yra diskusija apie *normatyvinius* pagrindus (*normative reasons*) ir jų ryšį su motyvacija, arba apie jų motyvacinį potencialą. Tačiau *motyvaciniai* pagrindai (*motivational reasons*) taip pat patenka į diskusijų lauką – ypač kaip debatų, kas yra veiksmas, dalis. Nors veiksmo apibrėžimas – savaime didžiulė problema, visgi gan įprasta manyti, kad paaiškinti veiksmą – tai atskleisti jo pagrindą. Tuomet kyla klausimas, kokie pagrindai tam tinkami –

aiškinamieji, arba motyvaciniai, ar grindžiamieji, arba normatyviniai, pagrindai, ir kaip juos apibrėžti.

Tarp normatyvinių ir motyvacinių pagrindų esama tam tikros asimetrijos. Viena vertus, galima sakyti, kad esama normatyvinių pagrindų veikti, net jei pats asmuo apie juos nežino arba jei jam nepavyksta pagal juos veikti, taigi jei veiksmo aiškinime jie visai nefigūruoja, kita vertus, nurodydami normatyvinį pagrindą, kuriuo remiantis veiksmas buvo atliktas, galime paaiškinti veiksmą. Tad normatyviniai pagrindai visada gali būti suvokiami kaip veiksmą pagrindžiantys svarstymai, bet tik kartais jie yra psichologiškai tikri, t.y. tik kartais jie atlieka vaidmenį aiškinant tikrąją kokio nors veikėjo psichologinę būseną, kai kalbama apie jo atliktą veiksmą. Tačiau nėra prasmės teigti, kad egzistuoja motyvaciniai pagrindai, apie kuriuos veikėjas nežino, nes šie visuomet yra psichologiškai realūs, jie neegzistuoja niekaip kitaip kaip tik realaus veikėjo sąmonėje.

Ši asimetrija atitinkamai atvaizduota Smitho teorijoje: asmuo gali veikti dėl motyvacinio pagrindo, bet neturėdamas veiksmui normatyvinio pagrindo, tačiau jei asmuo veikia turėdamas normatyvinį pagrindą, tai jo veiksmas turi ir motyvacinį pagrindą, kuris veiksmą gali paaiškinti. Pirmiausiai šį pagrindų skirtumą Smithas ir pasirinko aprašyti kaip kategorijos skirtumą: normatyviniai pagrindai pirmiausiai ir būtinai yra tiesos, o motyvaciniai pagrindai būtinai yra psichologinės būsenos.

Pasak Smitho (1994), abiejų rūšių pagrindai veiksmą padaro suprantamą, bet iš skirtingų perspektyvų: normatyviniai – iš normatyvios sistemos, generuojančios tam tikrą reikalavimą, perspektyvos, o motyvaciniai – iš veikėjo psichologinės būsenos perspektyvos.

Šiame poskyryje nagrinėjamas ir kitas – pagrindų bei racionalumo ryšio – klausimas: racionalistai apibrėžia pagrindus racionalumo terminais, tačiau neigia, kad racionalumas apibrėžtinai kaip tinkama reakcija į pagrindus. Keletas racionalistinių internalistų teigia, kad glaudaus, būtino ryšio tarp normatyvinių pagrindų ir racionalumo nesama. Pvz., juk gali būti normatyvinių pagrindų, kurie neprieinami realaus racionalaus asmens sąmoningam suvokimui, taip pat asmuo gali būti racionalus veikdamas ar tikėdamas kuo nors be gero normatyvinio pagrindo, jei jo elgesys yra prasmingas motyvacinių pagrindų šviesoje, o ne dėl to, kad jis veikė pagrįstai, pagal normatyvinius pagrindus. Be to,

reikalaujama, kad žmogus būtų racionalus ne tik reaguodamas į pagrindus (veikti ar tikėti), kuriuos jis tiki turįs, bet ir juos formuodamas ar atsirinkdamas.

Ir net jei pagrindai apibrėžiami racionalumo terminais, racionalumas nenulemia, kokie tie normatyviniai pagrindai turėtų būti – kaip kad yra substanyviose racionalumo teorijose (pastarosiose tokie pagrindai būtų mirties bei skausmo vengimas, savo gerovės siekimas ir panašūs). Visiško racionalumo reikalavimai nustato sąlygas normatyviniams pagrindams ir suteikia normatyvumą tiems faktiniams svarstymams, kurie dėl tų sąlygų atitikimo tampa pagrindais. Tačiau čia nesama jokio loginio rato: atrenkant pagrindus (kurie svarstymai atitinka visiško racionalumo reikalavimus) racionalumas veikia idealaus veikėjo psichologinių būvių lygmenyje, veikiant (tiek teorinėje, tiek praktinėje srityje) – realių veikėjo psichologinių būvių lygmenyje.

4 skyriuje tiriamos galimos Moore'o paradokso implikacijos psichologiniams RI modeliams. Moore'o paradokso objektas, paradoksalus teiginys, susideda iš dviejų atominių teiginių, kurie nėra tiesiogiai logiškai priešaringi, tačiau jų konjunkcija mums kelia sumišimą kaip nesąmonė. Paprastas tokio paradoksalaus teiginio pavyzdys – „Lyja, bet aš tuo netikiu.“

Šioje disertacijoje, remiantis keletu teoretikų, daroma prielaida, kad teiginiai paradoksalumą „paveldi“ iš kalbėtojo psichinių būvių arba požiūrių: Moore'o paradoksas yra asmens episteminės klaidos pavyzdys, nes kalbėtojas, išstardamas tokį teiginį, prisiima priešaringus požiūrius į tą patį racionalių svarstymų bloką. Prieštaravimas kyla iš to, kad kalbėtojas pripažįsta esant pakankamą pagrindą, pakankamai įrodymų teigti, kad, tarkime, lyja, bet jam nepavyksta patikėti tuo, kas paremta lygiai tais pačiais įrodymais.

Žinoma, tokiu atveju ir *moralinius* Moore'o paradokso teiginius reikia laikyti tokia pat klaida. Pvz., „Skriausti gyvūnus dėl savo malonumo yra blogai, bet man tai nerūpi.“ Kaip pastebi Cholbis (2009), paradoksai yra ne logikos klaidos, bet proto (*reason*) klaidos. Tampa aišku, kad toks šių paradoksalių moralinių teiginių traktavimas (paradoksas glūdi požiūrių į tuos pačius įrodymus nekoherentiškume) primena RI.

Tačiau Cholbio sprendimas moraliniam Moore'o paradoksui siūlo kiek kitokį nei numanomas standartinis RI psichologinis modelis, t.y. modelį psichologinių būvių ryšių, kurie yra pagrindas kalbiniams ryšiams. Jo teorija implikuoja, kad ryšys tarp moralinio sprendinio ir motyvacijos – tai ne tiesioginis ryšys tarp moralinio įsitikinimo bei

atitinkamo troškimo, bet kad koherentiškumo ryšio esama tarp pagrindo-įsitikinimo (*reason-belief*) bei pagrindo-troškimo (*reason-desire*) porų (dėl racionalaus žmogaus požiūrių į tuos pačius įrodymus koherentiškumo). Troškimas turinį gauna ne iš asmens moralinio įsitikinimo – tas pats turinys nulemtas to paties pagrindo teigiamo įvertinimo: tiek įsitikinimas, tiek troškimas yra išvados, paremtos tais pačiais faktais ar įrodymais, kuriuos pagrindas ir išreiškia.

Klausimas, kuris iš galimų psichologinių modelių geresnis, paliekamas atviras kaip reikalaujantis tolesnių tyrimų.

5 skyriuje aptariami autonomijos, normatyvumo bei racionalumo ryšių klausimai. Pirmiausiai grįžtama prie atvirojo klausimo argumento (AKA). Keletas autorių (Connie Rosati, Hare'as, Korsgaard ir kiti) mano, jog šis klausimas kyla ir lieka atviras dėl to, kad žmonės yra autonomiški, taigi kad patenkinamą atsakymą į klausimą gali pateikti tik tokia gėrio samprata, kuri išaknyta toje pačioje autonomijoje. Kad klausimas būtų galutinai atsakytas, atsakymas turėtų būti toks, kurį *kiekvienas būtų pasirengęs priimti*, t.y. laisvai pripažinti kaip tikrąjį gėrį, nes būti autonomiškam – tai iš esmės gebėti priimti ar atmesti bet kokią siūlomą tikėjimo ar veikimo planą. Tad viena aiški išeitis – apibrėžti gėrį taip, kad jis konstituentų patį veikėją.

Minties ir veiksmo autonomiškumas itin susijęs su žmonių reflektyvumu bei su minties bei veiksmo pagrindų normatyvumu. Pagal šių teoretikų mąstymą, klausimas „ką daryti?“ arba „kas yra gera/ko verta siekti?“ kyla dėl žmogiškosios padėties – buvimo reflektyvia būtybe: pats klausimo uždavimas jau rodo esant atstumą tarp asmens ir jo jaučiamų paskatų ar instinktų. Iš esmės autonomiškam žmogui reikalingas tinkamas bei patikimas vadovas, koku instinktai būti negali: žmogus turi laisvai pripažinti kam nors tokį autoritetą arba jį suteikti. Toks patikimas vadovas gali būti paties asmens idealusis „aš“.

Smitho požiūriu (1995), normatyvinis pagrindas ir yra toks mūsų idealizuotų „aš“ patarimas, kurį jie duotų mūsų neidealiems „aš“, kitaip tariant, ką jie norėtų, kad mūsų neidealūs „aš“ trokštų atlikti realiomis, neidealiomis aplinkybėmis.

Normatyvumas, reflektyvumas, autonomija ir patarimų modelis susiję neatsitiktinai – jiems bendra dviejų elementų struktūra. Normatyvumas turi dvinarę struktūrą: jis galimas tik ten, kur esama dviejų tarpusavy komunikuojančių dalių, kur esama tarpo. Normatyvumui reikalingi du: vienas, leidžiantis įstatymus, valdantis, ir kitas,

paklūstantis arba nepaklūstantis įstatymams. Normatyvus – tai toks, kuris pripažįstamas kaip autoritetingas. Pasak Korsgaard, tai žmonių savirefleksija įgalina juos valdyti save: mes galime turėti tuos „du“ savo pačių viduje; veikiantis „aš“ gali paklusti arba ne mažtančiojo „aš“ įsakymams.

Korsgaard ir Smithas, reikšmingiausi RI atstovai, atrodo kalbantys apie skirtingus dalykus, nes kai pirmoji kalba apie autonomiją, antrasis vartoja „ortonomijos“ terminą. Vis dėlto, kai turima omeny autonomija kaip idealas, dorybė (o ne bet kokia neapribota laisvė ar savivalda), abiejų terminų reikšmės sutampa, nes „ortonomija“ yra normatyvusis deskriptyviai perskaitytos „autonomijos“ variantas. Korsgaard (2008d) įrodinėja, kad tai, kas Aristoteliui yra ortonomiškas veiksmas, Kantui yra autonomiškas veiksmas, nes tiek kilnus, tiek geros valios veiksmas įkūnijantys proto principą.

Kaip paprastai manoma, racionalumas žmonių neištinka, veikiau tam, kad būtum pripažintas esąs racionalus, turi būti aktyvus savo sprendimo arba motyvacijos sukėlimo atžvilgiu (tai jau glūdi sąvokose „veiksmas“ ir „sprendimas“). Tad su racionalumu tapatinamas koherentiškumas yra aktyviai žmogaus įvestas, o ne laimingo atsitiktinumo žmoguje rezultatas. Taigi priskirdami žmogui (nusipelnytą) racionalumą, priskiriame jam *neatsitiktinį* koherentiškumo santykį.

Žmonės tegali būti racionalūs tiek, kiek jie geba būti aktyvūs – keisti save ir pasaulį, ir tai nestebina, nes racionalumas priskirtinas proto veiklai, t.y. gebėjimo, kuris yra aktyvusis, o ne pasyvusis ar receptyvusis sąmonės elementas. Iš čia – racionalumo ir žmogiškojo veiksnio, arba buvimo veikėju (*agency*), ryšys. Tas gebėjimas užtikrinti koherentiškumą yra gebėjimas būti laisvam, arba autonomiškam/ortonomiškam. Tad autonomija/ortonomija yra būtina racionalumo dalis – tas sunkiai įvardijamas racionalumo elementas šalia koherentiškumo. Atrodo, kad autonomiškumas suteikia koherentiškumo ryšiui substancialumo ir garantuoja iš esmės būtiną ryšį tarp pagrindo (*reason*) bei sprendinio ir tarp pagrindo bei motyvacijos, ar tarp sprendinio ir motyvacijos. Autonomiškumo įjungimas į racionalumo sampratą gali būti laikomas RI trūkumu, tačiau gali būti pripažįstamas ir kaip tinkama racionalumo analizės dalis.

Tekste į disertacijos keliamą pagrindinį klausimą atsakoma palaipsniui. Kaip tokia teorija galima? Ji galima, jei renkasi moralinio realizmo prieigą, jei moralinių sprendinių gebėjimą turėti teisingumo reikšmę aiškina priklausomybe nuo žmogiškojo proto, jei

palaiko MI, jei MI yra apribotas ir sąlyginis, jei jis yra racionalistinis, galiausiai – jei moralė suprantama kaip aukščiausia racionalumo forma.

Tad **6 skyriuje** dėmesys sutelkiamas į racionalumo bei moralės santykį ir vertę. RI yra bendresnis požiūris į praktinių sprendinių prigimtį, tad lieka parodyti, kaip moraliniai sprendiniai gali būti racionalių, praktinių sprendinių dalis. O jei būti moraliam reiškia būti racionaliam, tai normatyvinis klausimas gali būti formuluojamas ir kaip klausimas „kodėl reikėtų būti racionaliam?“.

Pirma, galima ginčyti racionalumo vertę tikinant, kad tai ne visuomet efektyviausias būdas veiksmo intencijai suformuoti: kartais geriau kliautis neracionaliosiomis minties formomis. Antra, naudotis racionalumu – ne vienintelis būdas vertingoms patirtims gyvenime kurti, kitaip tariant, atrodo, kad tai ne vienintelis vertės šaltinis. Tad kodėl racionalumas turėtų būti aukščiausiaja vertybe ir vertingiausia minties forma? Kodėl turėčiau būti racionalus, o ne koks nors kitoks?

RI teorijos teigia, kad (bent kiek žinome) esame žmonės dėl savo sąmonės struktūros bei galimybių, kurios įgalinančios savikontrolę. Korsgaard (2008e) teigia, kad tai refleksijos atstumas mums suteikia tiek galimybę, tiek būtinybę kontroliuoti savo įsitikinimus bei veiksmus ir kad veikiausiai gyvūnai to neturi.

Vadinasi, būtent ši struktūra įgalinanti mus ką nors vertinti, ji esanti verčių šaltinis. Dėl to šis ypatingas mūsų sąmonės gebėjimas, protas, mus apibrėžia *kaip žmones* ir todėl jis yra mums, žmonėms, vertingas. Tad, Korsgaard (1996) priduria, kad jei asmuo nori ką nors vertinti apskritai, jis turi vertinti savo paties žmogiškumą – protą su jo galimybėmis. Pagal šį požiūrį, moralė yra ir turinti būti pagrįsta protu, nes vertės apskritai ir moralinės vertės konkrečiai nėra gamtos dalis, jas sukuria (net jei nereliatyviai) žmonės dėl savo poreikių.

Esama dar vieno svarbaus pagrindo teikti pirmenybę racionalumui, ypač moralės srityje. Iš tikrųjų, veiksmingos ir kitokios minties rūšys, tarkime, asociatyvus, intuityvus mąstymas ir t.t., tačiau jos veikia skirtingai skirtingiems žmonėms ir nesibaigia būtinai tokiais pat rezultatais: skirtingiems žmonėms kyla skirtingos asociacijos, skiriasi jų intuicijos ir pan. Šių minties formų rezultatai, net turint vienodą pradinę informaciją, paprastai yra subjektyvūs ir atsitiktiniai. Tačiau proto galia, kuri iš principo prieinama kiekvienam žmogui (ir kurią iš tiesų dažnai naudoja dauguma ar bent daugelis), kuri pavaldi tvarkingoms procedūroms ir kuri gali garantuoti tuos pačius intersubjektyvius

rezultatus, jei tos procedūros tinkamai įgyvendinamos, ir yra būtent racionalumas, o ne kitos minties formos.

RI požiūriu, racionalumas konstituoja žmogiškąją veiklą, tik *racionalus* veiksmas yra *veiksmas*, ir racionalus protas, atrodo, kitų žmogaus gebėjimų rezultatams bent jau suteikia „žmogiškumo glazūrą“, jei jis yra paskutinė intencijų patikros stotelė prieš joms tampant įveiklintomis. Taigi tokia yra racionalumo vertė.

Vien koherentiškumo vertė nėra labai didelė. Jei pastebime kieno nors kalboje ar veiksmuose nekoherentiškumą, tai mums signalizuoja, kad kažkas yra ne taip, tad mes suabejojame kalbos ar veiksmų autentiškumu, ar skaidrumu, toks asmuo (arba rezultatas) yra nepatikimas. Koherentiškumas indikuoja patikimumą ir galimybę, kad esama veikėjo, arba efektyviai funkcionuojančio vieneto. Veikėjo buvimo galimybė tampa realia, jei prie koherentiškumo pridedame autonomiškumo/ortonomiškumo elementą.

Kalbant apie racionalumo ir moralės ryšį, pirmiausia pabrėžtina, kad racionalistinės teorijos rūpinasi forma, tad moraliniai pagrindai ar sprendiniai gali skirtis nuo kitų praktinių pagrindų ar sprendinių turiniu, bet ne forma: kaip tik dėl formos jie laikytini praktiniais. Moralinį turinį apibrėžia formalieji reikalavimai bei moralei būdingas atožvalgos į kitą (paprastai kalbama apie gyvas būtybes) pobūdis. Smithas palieka erdvės skirtingoms interpretacijoms, su kuo moralinis turinys turi būti tapatinamas konkrečiau.

Kad moralė ir racionalumas turi bendrą šaltinį ir bendrą bruožų – gan natūralu, nes tik žmonių veiksmams būdinga moralinė vertė kažkoku būdu turinti būti susijusi su ar pareiti nuo specifinio žmogiškųjų veiksmų pobūdžio, t.y. racionalumo.

Pasak Korsgaard, racionalumo vaidmuo – suvienyti asmens psichologiją į „aš“: vidinis psichinių būvių koherentiškumas bei koherentiškumas laikui bėgant garantuoja asmens tęstinumą ir sprendimų efektyvumą (plg. su vidujai konfliktuojančiu ir nenusėjamai besielgiančiu individu). Būti veikėju – tai būti autonomišku ir efektyviu tuo pat metu, t.y. pačiam nulemti poveikį pasauliui. O autonomiški, anot Korsgaard, tampame laikydamiesi kategorinio imperatyvo, efektyvūs – laikydamiesi instrumentinio principo. Šie du principai, arba, kaip įrodinėja Korsgaard, net vieno principo skirtingi aspektai, konstituoja veikėją.

Tad praktinis principas (kategorinis bei hipotetinis/instrumentinis imperatyvai) konstituoja veikėją įgalindamas integralaus individo efektyvų bei autonomišką funkcionavimą. Tas pats principas, rodos, apibrėžia ir moralinį veikėją, taigi jis yra

bendras tiek racionaliems, tiek moraliems veiksams. Reikia pabrėžti, kad abiejų rūšių veiksmus konstituoja ne bet kokie principai, bet paties proto principai.

Bet moraliniams veiksams minėtojo principo (ar principų) nepakanka – jie turi tenkinti dar ir moralės įstatymą, kuris liepia veikti tik pagal tokias maksimas, pagal kurias visos racionalios būtybės sutiktų veikti drauge veiksmingoje kooperatyvioje sistemoje. Pastarasis principas prideda koherentiškumo reikalavimams tarpasmeninę dimensiją. Tad manau, kad veiksmai, kurių maksimos atlaiko išbandymą kategoriniu imperatyvu, gali būti suprantami kaip *kokiu nors būdu ar atžvilgiu geri*, geri kokiam nors asmeniui arba žmonių grupei, kaip (tam tikru laipsniu) racionalūs veiksmai, o štai veiksmai, pagrįsti maksima, atitinkančia dar ir moralinio įstatymo reikalavimus, yra *geri* kiekvienam žmogui ir visiems žmonėms, tai yra tobulai racionalūs veiksmai.

Tad galima pastebėti, kad moralinių veikslių skalė gana plati, net jei jie apriboti ne tik kategoriniu imperatyvu, bet ir papildomais reikalavimais (pvz., moraliniu įstatymu). Tuo pat metu moralė tarsi „nukraujuoja“: dėl to, kad ji neturi substantyvaus turinio, nėra tapati substantyvioms vertybėms (pvz., malonumui), tai yra veikiau konstitutyvus autentiško, etiško gyvenimo būdo apibrėžimas. Tad moralus veiksmas yra tobulas racionalus, žmogiškasis veiksmas.

Ar moraliniai pagrindai turėtų būti svaresni nei kitų rūšių pagrindai? Korsgaard būtų linkusi taip manyti, bet ji teigia, kad nėra akivaizdu, kodėl mūsų ryšys su žmonija, kuris yra specifiškai moralinių veikslių šaltinis, turėtų mums būti svarbesnis nei mūsų partikuliarūs ryšiai (su žmonėmis ir kitomis gyvomis būtybėmis). Pagal mano interpretaciją, grynai žmogiškoji tapatybė veikiausiai turėtų būti lakmuso popierėlis mūsų pasirinkimų universaliam priimtinumui išbandyti. Tad tokia teorija kaip RI, viena vertus, negina moralės pirmenybiškumo fanatiškai, kita vertus, visgi pabrėždama jos svarbą, palieka erdvės mūsų lokaliai pagrįstų pasirinkimų kritikai, moraliniam augimui ir pokyčiui.

Išvados.

1. Moralinis realizmas, kaip metodologinė pozicija, įkūnija dermės tarp realaus moralės veikimo ir mūsų žinių apie jos veikimą siekį. Koherentiškumo idėja reiškiasi kaip socialinio skaidrumo bei žmogaus vidinio skaidrumo idėja, arba kaip harmonija tarp įsitikinimų bei praktikų visuomenės ir asmens lygmenyse. Taigi, teorijai, kuri yra

koherentiškumo vertybe besiremiančios metodologijos rezultatas, teiktina pirmenybė kitomis metodologijomis besiremiančių teorijų atžvilgiu. Pastarosios pasmerktos ar bent jau itin linkusios palikti trūkį tarp įsitikinimų bei praktikų.

2. Analizuojant dvi galimas moralinio realizmo versijas, paaiškėjo, kad toji, kuri gina moralinių sprendinių teisingumo sąlygų nepriklausomybę nuo proto (MR_{npp}), turi keletą trūkumų, iš kurių vienas svarbiausių yra nepajėgumas inkorporuoti moralinių sprendinių savybės kreipti veiksmą (*action-guidingness*).

2.1. Ši moralinio realizmo versija negali atsakyti į normatyvinį klausimą („kodėl reikėtų būti moraliam?“) dėl savo natūralistinės objektyvumo sampratos. Tad moralės autoritetas tampa sąlygiškas: jis priklauso arba nuo kiekvieno asmens nemoralinių interesų (tuomet moralė pati neturi autoriteto), arba nuo kiekvieno asmens moralinių dispozicijų arba troškimų (tuomet moraliniai veikėjai paverčiami moraliniais fetišistais, kuriems terūpi atlikti tai, kas yra teisinga). Tai reiškia, kad nuo proto nepriklausomas moralinis realizmas moralės sritį atitolina nuo srities tų dalykų, kurie žmonėms rūpi tiesiogiai, ir implikuoja nepriimtina moralinių veikėjų psichologijos sampratą.

2.2. Atsižvelgiant į MR_{npp} teoretikų nuostatą, kad normatyvinio klausimo samprata varijuoja priklausomai nuo metafizinių klausiančiojo nuostatų, taigi kad MR_{npp} požiūriu, moralės normatyvumas pagrindžiamas metafiziškai, dera atskirai įvertinti jos metafizikos įtikinamumą. Tačiau moralinė ontologija negali pagrįsti normatyvumo, nes pati moralinė ontologija yra paremta tikėjimu ja: nėra jungiančios įtikinamos epistemologijos; nepateikta jokia tokios ontologijos išsklaida, ar pozityvi samprata, jos kontūrai apmesti vien keletu nepakankamai pagrįstų moralės ir natūraliojo pasaulio analogijų; semantinės teorijos, tinkančios natūraliosioms rūšims ar savybėms, netinka moralės terminams; galiausiai, moralinė ontologija nereikalinga aiškinant moralinių sprendinių savybę turėti teisingumo reikšmes (*truth-aptness*).

2.3. Ši moralinio realizmo versija nepajėgi pagrįsti menamo moralinių sprendinių praktinio pobūdžio ir pagal trečią kriterijų: ji neatlaiko išbandymo atvirojo klausimo argumentu, suvoktu kaip normatyvumo testas deskriptyvistinėms teorijoms. Tokiu būdu MR_{npp} vėl pasirodo nesugebantis inkorporuoti antrosios sveiko proto moralės savybės, t.y. moralinių sprendinių praktinio pobūdžio.

3. Nuo proto priklausomai moralinio realizmo versijai (MR_{npp}) minėtieji trūkumai nebūdingi. Ši pozicija geba harmonizuoti mūsų sveiko proto prielaidą apie moralinių sprendinių praktinį pobūdį ir moralinės tikrovės teorinę sampratą. Ši moralinio realizmo atmaina atskiria ontologiją nuo etikos, ir būtent šioji moralinės realybės kaip priklausomos nuo žmogiškojo proto nereliatyvistinė samprata įgalina MR_{npp} tinkamai paaiškinti ir pagrįsti tuos dalykus, kurie buvo neįveikiami MR_{npp} . MR_{npp} išaiškina moralinių savybių instanciacijos mechanizmus nesikliaudamas neskaidriomis analogijomis, suprantamai paaiškina, kaip moraliniai sprendiniai gali turėti teisingumo reikšmes ir kaip mes jas sužinome konkrečiais atvejais, taip pat išsaugo moralės normatyvumą bei pateikia įtikinamą moraliai gerų žmonių psichologijos sampratą.

4. Dvi moralinio realizmo atmainos skiriasi atsakymais į episteminį klausimą, kas leidžia mums pažinti moralinę tikrovę: viena pasitiki protu, kita teikia pirmenybę jauslėms. Ieškant nuo proto priklausomos atmainos sėkmės ir nuo proto nepriklausomos atmainos nesėkmės (pateikti moralinių sprendinių savybės turėti teisingumo reikšmes išaiškinimą ir įtraukti moralinių sprendinių praktinį pobūdį į teoriją) priešasčių, prieinama prie išvados, kad esminis yra būtent šis skirtumas tarp episteminių prieigų. Vadinasi, moralės srityje teiktina pirmenybė racionalistinei epistemologijai.

5. Tiriant MR_{npp} gebėjimą paaiškinti ir pagrįsti moralinių sprendinių praktinį pobūdį, dera išnagrinėti motyvacinio internalizmo (MI) gyvybingumą, o tai yra būtinai motyvuojantį moralinių (ir, plačiau, praktinių) sprendinių pobūdį ginantis požiūris. MI rūšių ir kontrargumentų jam analizė atskleidė, kad:

5.1. Reikalinga apriboto MI versija – tam, kad būtų išvengta žmogiškosios psichologijos supaprastinimo ir kad MI teorijos turėtų aiškinamąją galią. Proporcingumo reikalavimas, kad vertinamojo sprendinio stiprumas turi būti proporcingas motyvacijos atitinkamai elgtis stiprumui, ištaiso minėtuosius trūkumus.

5.2. Reikalinga sąlyginio MI versija: besąlygiškas MI turi būti papildytas išlyga, kad paliktų erdvės moralinio abejingumo atvejams egzistuoti ten, kur negalioja tam tikra sąlyga.

6. Apriboto racionalistinio internalizmo (RI), daugiausiai žadančios sąlyginio MI atmainos, šerdis yra racionalumo samprata. Racionalumas *pirmiausia* turėtų būti tapatinamas su psichologiniu koherentiškumu, o ne su normaliu psichikos funkcionavimu, atitinkamai, iracionalumas nėra psichinis nenormalumas, bet veikiau –

nekoherentiškumas, koherentiškumo reikalavimų netenkinimas. Priklausomai nuo to, kokie elementai turi koherentiškumo reikalavimą atitikti, išskirtinos racionalumo reikalavimų arba principų rūšys. Praktiniame kontekste visiškas racionalumas iš esmės gali būti suvokiamas kaip visaapimantis koherentiškumas (sinchroninis ir diachroninis vieno asmens psichologinis koherentiškumas bei tarpasmeninis koherentiškumas), t.y. koherentiškumas tarp visų tų psichinių būvių, kurie yra reikšmingi konkrečiau praktinio sprendimo atžvilgiu.

7. Racionalumo sampratą reikia papildyti autonomijos/ortonomijos elementu, nes koherentiškumo racionalumui nepakanka. Juk racionalumas būdingas žmogiškajai veiklai, jis apibūdina proto, aktyviosios žmogiškosios sąmonės galios, veiklą. Autonomija/ortonomija, kaip savivalda pagal tinkamus principus, ir yra tas reikalingas elementas, kuris papildo racionalumo sampratą ir suteikia koherentiškumo santykiui daugiau substancialumo.

8. RI požiūriu, esame ypatinga gyvūnų rūšis, žmonės, būtent dėl mūsų sąmonės struktūros (reflektyvumo) bei jos teikiamų galimybių – mūsų savikontrolės šaltinio. Tokia sąmonė yra racionalumo šaltinis. Kadangi moralinę vertę gali turėti tik žmonių veiksmai, laikoma, kad moralė ir racionalumas kyla iš vieno šaltinio. Iki tam tikros ribos racionalius ir moralius veiksmus apibrėžia tie patys proto principai, pvz., kategorinis ir hipotetinis imperatyvai, suteikiantys asmeniui vienovę bei efektyvumą. Moralinių sprendinių specifiką sudaro universalistinis bei atožvalgos į kitą pobūdis. Be to, moralumą – lyginant su racionalumu – apibrėžia papildomi koherentiškumo reikalavimai (prisideda tarpasmeninės rūšies koherentiškumas), tad moralinis veiksmas yra tobulai racionalus veiksmas, žmogiškasis veiksmas *par excellence*, o moralumas yra aukščiausioji racionalumo forma.

Įvertinusi išvadas nuo (1) iki (8), darau išvadą, kad moralės teorija, įkūnijanti abi pamatines sveiko proto moralės savybes (moralinių sprendinių teisingumo reikšmių turėjimą bei praktinį jų pobūdį), yra įmanoma ir būtent racionalistinis internalizmas, koherentiškumą padarantis savo konstituojančia savybe, geba jas suderinti.

Mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas:

Vasilionytė, I. 2012. "Rationality: Normal Mental Functioning or Psychological Coherence?", *Problemos*, Nr. 82, p. 99-111.

Vasilionytė, I. 2012. "The Open Question Argument and the Possibility of Reductionism", *Problemos, Priedas*, p. 37-50.

Pranešimai, pristatantys pagrindines disertacijos idėjas:

Pranešimas "Epistemology and Practical Philosophy as Two Independent Enterprises: the Kantian Case" konferencijoje "One Day Graduate Conference on Epistemology and Politics", Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva, 2009-03-27.

Pranešimas "Personal Identity: Problem for Metaphysics or for Practical Philosophy?" konferencijoje "Personal Identity and Social Rules", Nacionalinė Baltarusijos mokslų akademija, Minskas, Baltarusija, 2010-01-29.

Pranešimas "What's rationality got to do with it? Facing the internalist dilemma" Praktinės filosofijos tyrimų seminare, Lundo universitetas, Švedija, 2011-12-15.

Pranešimas "Motivational internalism: questions of terminology and definition" Praktinės filosofijos tyrimų seminare, Lundo universitetas, Švedija, 2012-06-04.

Pranešimas „Atvirojo klausimo argumentas ir reduktyvizmo galimybė“ seminare „Reduktyvizmo raiška šiuolaikinėje filosofijoje“, Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva, 2012-12-14.

Išsilavinimas:

2002 – 2006 – bakalauro lygmens studijos Vilniaus universiteto Filologijos fakultete, lietuvių kalbos filologija ir užsienio (italų) kalba.

2006 – 2008 – filosofijos magistrantūra Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete.

2008 – 2013 – filosofijos doktorantūra Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete, iš kurių:

2010-09-01 – 2011-01-03 – studijos pagal Erasmus mainų programą Lundo universitete, Švedijoje;

2011-09-01 – 2012-09-01 – akademinė stažuotė, finansuota Švedijos Instituto, Lundo universitete, Švedijoje.

Kita akademinė veikla:

2009 ruduo – vykdytoja, mokslo populiarinimo projektas „Interneto puslapio „Filosofija Lietuvoje“ pritaikymas ir panaudojimas filosofijos mokslo populiarinimui“, finansuotas LR Mokslo ir Švietimo ministerijos.

2010 – 2012 – vykdytoja, tęstinis filosofinių tekstų vertimo projektas „Filosofijos klasikos vertimai į lietuvių kalbą: studentų vasaros vertimo seminaras“, finansuotas Lietuvos mokslo tarybos.

2010 ir 2011 pavasaris – asistentė, logikos seminarai.

2011 pavasaris – lektorė, akademinis raštingumas.

2011 birželis – 2012 gruodis – vykdytoja, mokslininkų grupės tyrimo projektas „Reduktyvizmo raiška šiuolaikinėje filosofijoje“, finansuotas Lietuvos mokslo tarybos.

The problem. Meta-ethics is often understood as an attempt to understand presuppositions and commitments of moral talk and practice. In the process of constructing a moral theory, the practical character of morality claims its share as moral agents cannot avoid assuming the first person point of view and a common-sense perspective. Therefore, the criticism to the extent that “it is counterintuitive” or “it clashes with common-sense morality” is in many cases fatal to a moral theory. This fact indicates that contemporary meta-ethics aims at embodying presuppositions and commitments of common-sense morality.

But why common sense and common-sense morality? After all, common sense consists of the widespread pre-theoretical convictions, or opinions which seem to be obviously true, and it has been a target of philosophical criticism for centuries as a conglomerate of superstition. However, at the same time many philosophers – at least since Plato and up to nowadays – have seen it as the best place to start the quest for truth. It would have served either as a block of opinions that needed purification from errors and inconsistencies or as signposts diverting from far-fetched philosophical speculations.

On the one hand, common-sense moral beliefs are challenged by both the ordinary folk and philosophers and so it is a natural place to start checking their reliability reflectively. It is, after all, what meta-ethics is after: reflection of presuppositions and commitments of moral thought and practice. And, from a methodological point of view, it is as good a starting point as any other, or even better (for explication, if needed, see Appendix 1).

On the other hand, we can ask what kind of moral theory can withstand the blows of human experience, or the criticisms of common sense. It is especially pressing in moral philosophy if moral theory is to be a theory about and for actual human beings.

It is well known that common-sense morality is pluralistic. But, however vast the variety of ordinary moral practices may be, analysing such practices, as well as the main debates in contemporary analytic moral philosophy, one finds that there are two fundamental aspects of moral practices, or two fundamental suppositions of common-sense morality. One of them concerns the truth-aptness and the other – the practical character of moral judgements. To put it otherwise, we talk and act as if our moral judgements were in some sense objectively right or wrong *and* as if *at the same time*

they were necessarily action-guiding. Naturally the next question is: if it is so, how can moral judgements have such, on the face of it, incompatible features?

Because if correct moral answers are made so in virtue of a correspondence relation with some kind of objective moral facts, it means that these answers represent the world the way it is. But how can the acknowledgement of facts, of the way the things *are*, be a direct indication of what we should do, of the way the things *should be*? And to the contrary, practical guidelines (“do this”, “do not do that”) do not seem to be truth-apt, at least not in the same way that factual propositions about the world are truth-apt.

The most popular theoretical positions in meta-ethics exclude either one or the other of the said features: for one part of them, moral judgements describe states of moral affairs, the other part holds them to be imperatives or expressions of, e.g. emotions or pro- and con-attitudes, or acceptance of systems of norms, or acceptance of plans. So the question arises if a moral theory which embodies *both* of our fundamental features of common-sense morality, or our main suppositions of moral practices, is possible at all. And if so, how? In other words, can our common-sense morality, as defined by its main characteristics, be correct? It is answering this question that the dissertation is dedicated to.

Thus, in this work, “common-sense morality” is not a whichever body of opinions on morality, but is rather defined by the two aforementioned necessary features, i.e. from a common-sense point of view, judgements that lack these two features can be anything but moral judgements.

The thesis and the main claims of the dissertation. I claim that a moral theory which embodies the two fundamental features of common-sense morality is possible, only if it makes coherence its constitutive value and uses the approach of rationalist internalism. This thesis is grounded in the following lines of argumentation:

- From a methodological point of view there are two varieties of moral realism that embody the common-sense approach to moral reality and seek to account for the truth-aptness of moral judgements: the mind-independent (MR_{MI}) and the mind-dependent (MR_{MD}) variety of moral realism.
- Truth-aptness of moral judgements is viably explained only by the MR_{MD} , the position which relies on rationalist epistemology.

- It is rationalist epistemology that allows for an inclusion of the element of practicality of moral judgements into theory, i.e. it is the rationalist construal of internalism (a position defending an essentially action-guiding, or practical, character of moral judgements) that is viable.
- It is the interpretation of rationality as *primarily* coherence that enables the incorporation of both fundamental features of common-sense morality into an adequate moral theory.

Coherence in philosophy is usually understood in its negative sense, i.e. as absence of incoherence (absence of inconsistency or other clashes of beliefs). In this work, however, coherence, following Harman (2002), is conceived also in its positive sense – as consisting in connection of support (such as that of explanation, generalisation, implication or similar) between various states of mind. Besides, the notion of coherence in its positive sense is extended to cover also the relations between propositional attitudes or mental states other than beliefs: it may be a harmonious relation between beliefs and desires or intentions or practical beliefs.

Aims and tasks of the dissertation. In this dissertation I aim, first, at evaluation of the plausibility of the theoretical models of common-sense morality. For that, I will set several different criteria of evaluation and apply all of them to the theories in question.

Second, I seek to analyse, reconstruct (where needed) and reinforce a particular version of the most promising model of common-sense morality, i.e. rationalist internalism. Detailed examination of the accounts of Christine M. Korsgaard and Michael Smith, as well as the main criticisms of their accounts and my own original contributions, will serve the purpose.

Third, I want to reveal the necessary conditions for the incorporation of both fundamental features of common-sense morality into a successful theory of morality. In order to achieve that, I will need to pinpoint the element unique to the successful theory and lacking from its closest rival.

And forth, I want to re-evaluate the most common distinctions in the meta-ethical debates. So I will discuss, question and subtly, but importantly re-define the dominating understanding of the distinctions of realism/anti-realism, cognitivism/non-cognitivism and description/prescription.

Relevance of the dissertation and previous research on the topic. The questions that are analysed in the dissertation, i.e. questions of relations between moral judgements and motivation, or the action-guiding aspect of moral judgements, as well as problems of moral cognitivism and moral realism, or explanation of the truth-aptness of moral judgements, attracts unceasing attention of the academics: a great many articles are being published in such important academic journals as *Ethics*, *Journal of Moral Philosophy*, *Analysis*, *Philosophy and Phenomenological Research*, *Mind* and others. Not to mention a number of anthologies, collections of papers and monographs by numerous philosophers and interdisciplinary researchers, including such celebrated authors like Simon Blackburn (1993, 1998, 2010), Derek Parfit (1984, 2011a, 2011b), Jonathan Dancy (1993, 2000, 2004), Michael Smith (1994, 2004), Christine M. Korsgaard (1996, 2008, 2009), the late Sir Bernard O. Williams (1981, 1985 and others) and many others, which have been published in the last four decades.

With the recent advent of a new form of research, that is group research financed through project-activities, several philosophical projects have been financed and carried out. To mention but a few: a project *Emerging Themes in 21st Century Meta-Ethics: Evaluative and Normative Language* (2012-2013) at The Edinburgh Centre for Epistemology, Mind and Normativity; a project *Moral Motivation: Evidence and Relevance* (2010-2012) at the University of Gothenburg; several projects (e.g. *Agency and Values* or *Personal Autonomy, Addiction and Mental Disorder*, etc.) at the University of Oslo, Centre for the Study of Mind in Nature.

But the relevance of the present research is witnessed not only by abundant academic interest in the said problems. The question of whether our common-sense understanding of morality – at least as it is defined by its fundamental features – is well or ill-founded, is one of those questions that never lose their importance for non-philosophers as well. In various spheres and situations of life people ask these questions and share their answers, even if not in such a fluent and technical language as that of philosophers. This research contributes to these standing debates and proposes a picture of common-sense morality that is plausible theoretically – it offers such morality solid foundation.

Rationalist internalism in its current guises and thus labelled is relatively new as a moral theory, and its greatest representatives are still developing and refining their theories: Korsgaard has laid foundations to her account in (1996) and has refined it in

(2008a, 2008d, 2008e, 2008f, 2008g, 2008h, 2009) and elsewhere; Smith has made a powerful statement in (1994) and has been developing and clarifying his views in (1995, 1996, 1997, 2001, 2002a, 2002b, 2004a, 2004b, 2004b, 2007, 2009) and elsewhere. There are numerous publications regarding the position, only a part of which I made use of in this dissertation: e.g. Gert (2008), Nichols (2002), Mason (2008), Strandberg (2012b), Strandberg and Björklund (2013), Zangwill (2008, 2012). Thus, rationalist internalism is in the making, and, as many questions remain unresolved, it invites further examination and improvements.

To the best of my knowledge, in Lithuania the person who has tackled a big range of meta-ethical questions extensively is Professor Jūratė Baranova in (2004). In the latter book Professor presents the main moral theories of the XXth century and looks for their relation to the ideas of Immanuel Kant. But while my and Professor's enterprises are in several respects parallel to each other, whereas Professor chooses a thorough discussion of a number of authors and relates them directly to Kant, I opt for a more fundamental analysis of only some of meta-ethical positions and for a detailed analysis of the contemporary incarnation of Kantian moral views.

There are several more Lithuanian publications concerning meta-ethics in some way or another, e.g. Patapas (2001), Kuzmickas (1989), Jokubaitis (2013), however, they are not directly relevant to my research. In other words, in Lithuania the contemporary rationalist internalism has, so far, not been given the much deserved attention.

Novelty and significance of the dissertation. The novelty of the present research lies, first of all, in the very project of writing a work of such structure: it aims to show the superiority of rationalist internalism in relation to all other meta-ethical theories through investigation of the logical possibilities of meta-ethical positions based on the available choices of methodology, epistemology, ontology and semantics.

Besides, I introduce several restrictions and re-define several positions, which either has not been done before or was not brought to its logical conclusions. For example, I re-define moral realism and distinguish between its two varieties; I formulate the proportionality/commensurateness requirement and clearly separate the unconditional and conditional as well as the restricted and unrestricted versions of motivational internalism. Finally, I present some original arguments and analyses in favour of

rationalist internalism, such as the analysis of acting for the sake of the bad or good in the subsection on moral fetishism or the criticisms to the unrestricted motivational internalism.

Methodology of the dissertation. Cognitivism and internalism are the two essential premises which I rely on in the dissertation and which have determined the structure and the extent of the present research.

First, I hold that cognitivism (the view that moral judgements are truth-apt) is the dominant semantic position in meta-ethics, therefore, I do not examine the non-cognitivist theories. Validity of this supposition is supported by the results of a survey conducted by Bourget and Chalmers (2013), a detailed analysis of which can be found in Appendix 2.

Given that cognitivism about moral judgements is the “received wisdom” and one of the fundamental suppositions of moral practices, I concentrate on the two possible explanations in virtue of what moral judgements can have truth values, i.e. on the analyses of the two (the mind-independent, MR_{MI} , and the mind-dependent, MR_{MD}) varieties of moral realism. After giving the reasons to accept one of them rather than the other, I turn to internalism (the view that moral judgements are necessarily action-guiding, expressive of the second fundamental feature of common-sense morality) in connection to cognitivism.

Second, I limit my attention to internalism, because I hold that the need of externalism in connection to cognitivism is usually determined by acceptance of the mind-independent version of moral realism, i.e. by one’s choice to account for the truth values of moral claims by their correspondence to the state of moral affairs. Once the latter is ruled out as the best explanation of cognitivism, the reason for choosing externalism is usually gone with it. So in Part II I discuss externalist arguments only in as much as they target the main points of rationalist internalism, and the rest of this part of the work is dedicated to the explication, reconstruction, interpretation and reinforcement of the latter position.

In Part I, I mainly concentrate on the “negative” defence of the position that finally will prove to be able to embody the two features of common-sense morality (i.e. MR_{MD}): I point out the multiple flaws of its closest rival (MR_{MI}). There I expose one of the great

controversies in meta-ethics, thus the grain of analysis is rather coarse. Meanwhile, in Part II, I present a detailed explication of a particular version of the mind-dependent moral realism – rationalist internalism, thus the fine-grained analysis. In general, the motivational internalism/externalism debate is very technical and specialised – as confirmed by the aforementioned survey results (to be found in Appendix 2).

Appendix 1 is an explication of how meta-ethics is to be conceived and how this conception dictates the goal of the present research, and it includes a presentation of the possible methodological approaches in meta-ethics, as well as a justification of my choice of the moral realist methodology.

Appendix 2 contains my analysis of the results of a survey by David Bourget and David J. Chalmers, which supports my choice of structure and of different grain of analysis in the two parts of the dissertation.

The two appendices are useful for locating the theories and discussions of this research in a wider context of meta-ethics.

Structure of the dissertation. I will begin the enterprise with showing which methodological approach in meta-ethics is preferable for our purposes in Chapter 1 of Part I. Given that (methodological) moral realism is such an approach, Part I will be dedicated to the analysis of its two versions – one of which defends a view that the truth making conditions of moral judgements are mind-independent, and the other one – that they are instead mind-dependent. I will refer to them, accordingly, as the mind-independent and the mind-dependent varieties of moral realism.

Having provided the standards for an adequate meta-ethical theory in Chapter 1, I will be exposing flaws of the mind-independent variety of moral realism throughout the whole of the Chapter 2. In the end of Part I, the question of normativity (touched upon in 2.1.) will be revisited which will serve as a bridge between the two parts: we finish discussion of failures of one variety of moral realism with a promise that the other one will be able to cope with the challenge of normativity, and that promise is kept in the next part.

In Part II, Chapter 1, I introduce the most general conception of motivational internalism which embodies the feature of practicality of the moral judgements. It is shown that in order for it to be a plausible claim several refinements are to be introduced,

as well as some terminological questions to be settled. The most promising refined version of motivational internalism, that is, rationalist internalism, becomes my focus in Chapter 2. I analyse extensively the conception of rationality which is at the core of the latter position in Chapter 3. Chapter 4 analyses the possible psychological models of rationalist internalism and Chapter 5 – the related topics of autonomy and normativity. In Chapter 6, I finalise the research with a short discussion of the relation and value of rationality and morality.

Conclusions.

1. Moral realism, understood as a methodological position, embodies an aspiration to coherence between the actual functioning of morality and our knowledge of this functioning. The idea of coherence manifests itself as social and intrapersonal transparency, or as harmony of beliefs and practices both on the social and on the personal levels. Therefore, a theory resulting from a methodology which presupposes the value of coherence is preferable to theories that use other methodological approaches, as the latter are doomed or highly likely to leave a split between the beliefs and practices.

2. While analysing the two possible versions of moral realism, it is found that the one defending a view that the truth making conditions of moral judgements are mind-independent (MR_{MI}) has several flaws, only one of which is that it cannot incorporate the action-guidingness of moral judgements.

2.1. In virtue of its naturalistic construal of objectivity, MR_{MI} cannot answer the normative question (“why to be moral?”). Thus, the authority of morality becomes conditional either on every person’s extra-moral interests (then morality has no authority of its own), or on every person’s moral dispositions or desires (then moral agents are turned into moral fetishists who care to do whatever is right). This means that MR_{MI} alienates the moral sphere from the world of direct human concern and suggests an unacceptable psychological picture of moral agents.

2.2. If one takes into account the claim of MR_{MI} that how one conceives of a normative question varies with one’s metaphysics and so that for MR_{MI} the normativity of morality is justified metaphysically, one has to evaluate the plausibility of its metaphysics in its own right. However, it appears that the moral ontology cannot justify normativity, because moral ontology itself hangs on faith: there is no plausible

epistemology available that would connect us to such a moral ontology; there is no positive picture of such an ontology available, but only several unsuccessful analogies between the moral and the natural world; the semantic theories that fit terms for natural kinds and properties do not fit the moral terms; finally, moral ontology is not necessary for explaining the truth-aptness of moral judgements.

2.3. MR_{MI} cannot account for the apparent practicality of moral judgements given even the third kind of criteria: it does not pass the Open Question Argument interpreted as a test of normativity for descriptivist accounts. Thereby MR_{MI} fails to accommodate the second feature of common-sense morality, i.e. the action-guidingness of moral judgements.

3. The mind-dependent version of moral realism (MR_{MD}) does not share the aforementioned disadvantages. This position manages to harmonise our common-sense supposition about the action-guiding character of moral judgements with its theoretical view of moral reality. MR_{MD} separates ontology from ethics, and it is this conception of moral reality as dependent on the human mind in a non-relative manner that supplies plausible explanations and justifications of the issues that the MR_{MI} could not account for. MR_{MD} explains the mechanisms of instantiation of moral properties without relying on murky analogies, gives a clear explication of how moral judgements can have truth values and how we know in particular instances whether they are true or false, preserves the normativity of morality and provides a plausible picture of the psychology of morally good people.

4. MR_{MD} and MR_{MI} differ as to the question of what epistemic pathways lead us to knowledge of the moral reality: one relies on reason, the other prefers senses. Analysis of the causes of the plausibility of MR_{MD} and the failures of MR_{MI} (in relation to the construal of the truth-aptness of moral judgements and to an inclusion of the element of practicality of moral judgements into theory) brings us to the conclusion that it is this difference in epistemic approach that is crucial. Thus, rationalist epistemology is preferable in the moral sphere.

5. In order to explore how MR_{MD} manages to account for the practicality of moral judgements, one has to investigate the viability of motivational internalism (MI), a position defending the necessarily motivating character of moral (and more widely –

practical) judgements. Analysis of the varieties of and counter-arguments to MI has showed that:

5.1. A restricted version of moral MI is needed in order to avoid an oversimplified picture of human psychology and to supply the MI accounts with explanatory power. A proportionality/commensurateness requirement, requiring that the strength of the evaluative practical judgement has necessarily to be proportionate to or commensurate with the strength of the motivation to act accordingly, amends the aforementioned defects.

5.2. A conditional version of MI (the necessary relation between moral judgement and relevant motivation holds under a certain condition) is needed. Unconditional moral MI should be supplemented with a proviso to accommodate the cases of moral indifference.

6. A restricted variant of rationalist internalism (RI), the most promising version of conditional MI, is built on the central notion of rationality. Rationality should be identified *primarily* with psychological coherence and not with normal mental functioning; accordingly, irrationality does not amount to mental abnormality, but rather only to incoherence, the falling short of the requirements of coherence. With respect to what elements should cohere, we can analytically discern different kinds of rationality requirements or principles. Full rationality in the practical context boils down to pervasive coherence (synchronic and diachronic intrapersonal, interpersonal coherence), i.e. coherence between all of the relevant mental states involved in a certain practical decision.

7. The conception of rationality is to be supplemented with the element of autonomy/orthonomy, as coherence is not sufficient for rationality. Rationality, after all, involves an element of human activity as it is an attribute of the workings of reason, of the active faculty of the human mind. Autonomy/ orthonomy, as self-rule by appropriate principles, supplies the needed element and gives more substance to the relation of coherence.

8. According to RI, we are special animals, humans, in virtue of our possibilities and (reflective) structure of mind which enables control over ourselves. Such a mind is the source of rationality. As moral value pertains only to human actions, morality is thought to have the same source as rationality – reason. To a certain extent rational actions and

moral actions are defined by the same principles of reason, e.g. by the categorical and hypothetical imperatives which grant a person unity and efficiency. The specifically moral judgements, though, are marked by distinctly universalist and other-regarding character. In relation to rationality, morality is defined by further requirements of coherence (adding the interpersonal kind), so a moral action is a perfect rational action, a human action *par excellence*. And morality is the supreme form of rationality.

Given the conclusions (1) to (8), I conclude that a moral theory which embodies the two fundamental features of common-sense morality (truth-aptness and action-guidingness of moral judgements) is possible and that it is rationalist internalism which manages to combine them in virtue of making coherence its constitutive value.

Publications on the topic of the dissertation:

Vasilionytė, I. 2012. “Rationality: Normal Mental Functioning or Psychological Coherence?”, *Problemos*, No. 82, p. 99-111.

Vasilionytė, I. 2012. “The Open Question Argument and the Possibility of Reductionism”, *Problemos, Supplement*, p. 37-50.

Conference papers and presentations regarding the topic of the dissertation:

03/27/2009 – “Epistemology and Practical Philosophy as Two Independent Enterprises: the Kantian Case” at *One Day Graduate Conference on Epistemology and Politics*, Vilnius University, Vilnius.

01/29/2010 – “Personal Identity: Problem for Metaphysics or for Practical Philosophy?” at a Graduate Students’ Conference *Personal Identity and Social Rules*, National Academy of Sciences of Belarus, Minsk.

12/15/2011 – “What’s rationality got to do with it? Facing the internalist dilemma” at the Research Seminar in Practical Philosophy, Lund University, Sweden.

06/04/2012 – “Motivational internalism: questions of terminology and definition” at the Research Seminar in Practical Philosophy, Lund University, Sweden.

12/14/2012 – “The Open Question Argument and the Possibility of Reductionism” at a seminar *Reductionism in Contemporary Analytic Philosophy*, Vilnius University, Vilnius.

Education:

2002 – 2006 – Bachelor level studies in Philology at Vilnius University.

2006 – 2008 – Master studies in Philosophy at Vilnius University.

2008 – 2013 – Doctoral studies in Philosophy at the Department of Logic and History of Philosophy, Vilnius University, Lithuania, from which:

09/01/2010 – 01/03/2011 – Erasmus exchange student at Lund University, Sweden.

09/01/2011 – 09/01/2012 – visiting researcher at Lund University, Sweden, financed by the Swedish Institute.

Other academic activity: research, teaching and participation in projects

2009 Fall semester – executor in a project of philosophy popularization “Interneto puslapis *Filosofija Lietuvoje* pritaikymas ir panaudojimas filosofijos mokslo populiarinimui” (“Adaptation of Website *Philosophy in Lithuania* for the purposes of science popularization”). Financed by the Lithuanian Ministry of Education and Science.

2010 – 2012 – executor in a project of philosophical translations “Filosofijos klasikos vertimai į lietuvių kalbą: studentų vasaros vertimo seminaras” (“Translations of classical philosophy texts into Lithuanian: summer seminar in translation for students”). Financed by the Research Council of Lithuania.

2010 and 2011 Spring semesters – professor assistant of logic.

2011 Spring semester – lecturer on academic writing.

06/2011 – 12/2012 – researcher in a group research project “Reductionism in Contemporary Philosophy”. Financed by the Research Council of Lithuania.